

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет

**«МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ»**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійна програма

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
Гульовська Іванна Олегівна

Науковий керівник:
д.е.н. професор Чорна Н.П.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

« ___ » _____ 20__ р

Завідувач кафедри
_____ М.М. Шкільняк

ТЕРНОПІЛЬ-2021

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Об’єктивна необхідність проведення регіональної екологічної політики та її модернізації.....	6
1.2. Інструментарій регіональної екологічної політики та правові основи його використання.....	13
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	
2.1. Аналіз організаційно-функціональних основ проведення регіональної екологічної політики.....	21
2.2. Оцінка чинного інструментарію регіональної екологічної політики.....	27
2.3. Аналіз інформаційно-комунікаційного супроводу реалізації регіональної екологічної політики.....	35
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЇЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ	
3.1. Шляхи вдосконалення системи управління реалізацією регіональної екологічної політики та модернізацією її інструментарію.....	42
3.2. Напрями модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію.....	46
Висновки до розділу 3.....	56
Висновки.....	57
Список використаних джерел.....	60
Додатки.....	68

Вступ

Актуальність проблеми. Угода про асоціацію з ЄС не тільки відкрила нові перспективи у соціально-економічному розвитку, але й обумовила появу нових викликів у процесах економічної модернізації України. Передусім, Україна зобов'язана узгодити свою національну стратегію розвитку із вимогами ЄС і міжнародними зобов'язаннями зі сталого розвитку, загалом, та екологічними, зокрема.

Формування і реалізація стратегії сталого розвитку України відбувається під впливом сучасних світових тенденцій не тільки щодо гармонійного розвитку людства, а також його виживання. Вирішення цих питань зосереджене у площині загальних процесів техносферизації господарської поведінки на різних рівнях і покладається, передусім, на державу.

Вже сьогодні трансформаційні процеси щодо управління екологічною безпекою на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях відображаються у екологічній політиці та вдосконаленні її інструментів, екологічній модернізації сучасного виробництва, а також покращенні взаємозв'язків інституціональної системи суспільства з навколишнім середовищем. У цьому контексті ключовими питаннями дослідження є розкриття сутності екомодернізаційних трансформацій у політиці та її інструментарії: їх причин і соціальних наслідків, форм цих процесів, їх впливу на екологічну безпеку. З'ясування значимості модернізації інструментарію регіональної екологічної політики та її особливостей і темпів проведення особливо актуальне тому, що вона тісно пов'язана з екологічною і природно-техногенною безпекою регіонів, окремих територіальних громад, виробничих об'єктів, населення.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблемні питання формування і реалізації екологічної політики держави та її регіонів досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними ученими. Питання здійснення екологічної політики, її регіональні особливості та інструменти реалізації висвітлені в працях О.Алимова, У.Баумоля, Ю.Богача, О.Васюти, М.Долішнього, А. Ендреса, В.Кравціва, Н.Кривокульської, Л.Мельника,

І.Синякевича, Ю.Туниці, Є.Хлобистова, Л.Шевчука, О.Шкарупи, М.Шкільняка та ін. Водночас проблема модернізації інструментарію регіональної екологічної політики вимагає системного дослідження і адаптації до специфіки Тернопільського регіону. Це обумовлює актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи, постановку її мети і завдань.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних положень та вироблення практичних рекомендацій щодо модернізації інструментарію регіональної екологічної політики.

Основними завданнями випускної кваліфікаційної роботи є:

- обґрунтування об'єктивної необхідності проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію;
- вивчення інструментарію регіональної екологічної політики та правових основ його використання;
- аналіз організаційно-функціональних основ проведення регіональної екологічної політики;
- аналіз чинного інструментарію регіональної екологічної політики;
- аналіз інформаційно-комунікаційного супроводу реалізації регіональної екологічної політики;
- формування шляхів вдосконалення системи управління реалізацією регіональної екологічної політики та модернізацією її інструментарію;
- систематизація напрямів модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є процес модернізації інструментарію регіональної екологічної політики.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є теоретичні і практичні питання модернізації інструментарію регіональної екологічної політики.

Для досягнення поставленої мети у роботі використовувались такі **методи дослідження:** системний аналіз (для обґрунтування об'єктивної необхідності проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію – розділ 1); факторний аналіз (для виявлення чинників, що зумовлюють

необхідність вдосконалення реалізації регіональної екологічної політики та модернізації інструментарію – розділи 2, 3); порівняльний аналіз (для співставлення вітчизняного і зарубіжного досвіду використання інструментарію регіональної екологічної політики – розділ 1); прогнозування (для виявлення майбутніх переваг від вдосконалення здійснення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію – розділ 3).

Теоретична новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає у розвитку теоретичних положень щодо формування і вдосконалення здійснення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію.

Практична значущість одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у роботі теоретичні положення та практичні рекомендації щодо вдосконалення здійснення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію можуть бути використані у практичній роботі територіальних органів екологічного управління, органів державної влади, громадських організацій, які беруть участь у процесі здійснення регіональної екологічної політики і братимуть участь у ході реалізації модернізованого варіанту екологічної політики Тернопільського регіону.

Апробація. Результати роботи знайшли своє відображення у Збірнику тез доповідей: II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки» (28 травня 2021 року, м. Тернопіль) та VI Науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (28 жовтня 2021 року, м. Тернопіль) [5-6].

Структура та обсяг роботи. Робота розміщена на 67 сторінках, включає три розділи, список використаних джерел із 80 позицій, 22 рисунки, 6 таблиць, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Об'єктивна необхідність проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію

«Формування стратегії сталого розвитку України відбувається під впливом сучасних світових тенденцій не тільки щодо гармонійного розвитку людства, а також його виживання. Вирішення цих питань зосереджене у площині загальних процесів техносферизації господарської поведінки на різних рівнях і покладається, передусім, на державу. З цього приводу слід навести позицію держави, представлену у Національній парадигмі сталого розвитку України, яка полягає у наступному. Відповідно до існування трьох основних рівнів господарювання – загальнодержавного, регіонального та низового (місцевого або муніципального) можливо виділити принципові концепти розбудови «зеленої», «синьої» та наноекономіки, що стосуються кожного з рівнів...Концепт «зеленої» економіки... переважаючий вплив здійснює на державному й регіональному рівнях. Він передбачає активну екологічну політику держави і регіонів, що в особі керівних державних органів та регіональної влади за допомогою відповідних адміністративних, організаційно-економічних, правових, фінансових та інших важелів створюють умови для поступового і поміркованого економічного зростання на основі економічного та комплексного використання природних ресурсів, захисту навколишнього природного середовища від шкідливих антропогенних впливів та розвитку екологоорієнтованих інноваційних галузей і виробництв. На муніципальному рівні домінуючим для забезпечення високих економічних ефектів є концепт «синьої» економіки Г. Паулі, котрий по-новому ставить питання забезпечення регіональної конкурентоспроможності. Основними ланками впровадження такого підходу до природокористування є регіональна влада, муніципалітети і територіальні громади. Соціальної та екологічної ефективності господарювання сприятиме аналогічна корпоративна відповідальність» [38].

«Вже сьогодні трансформаційні процеси щодо управління екологічною безпекою на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях відображаються у екологічній політиці та вдосконаленні її інструментів, екологічній модернізації сучасного виробництва, а також покращенні взаємозв'язків інституціональної системи суспільства з навколишнім довкіллям. У цьому контексті ключовими питаннями дослідження є розкриття сутності екомодернізаційних трансформацій у політиці та її інструментарії: їх причин і соціальних наслідків, форм цих процесів, їх впливу на екологічну безпеку. З'ясування значимості модернізації інструментарію регіональної екологічної політики та її особливостей і темпів проведення особливо актуальне тому, що вона тісно пов'язана з екологічною і природно-техногенною безпекою регіонів, окремих територіальних громад, виробничих об'єктів, населення» [38].

Розкриваючи питання об'єктивної необхідності проведення регіональної екологічної політики вкажемо на те, що однією серед багатьох функцій держави в управлінні економікою, є оптимізація впливу екстерналій (зовнішніх ефектів). Управління з боку держави має бути спрямоване на послаблення, наприклад, такої екстерналії як забруднення довкілля і на посилення, приміром, такої екстерналії як поширення результатів виконання екологічних програм на суспільство і населення.

У науковій літературі відсутні єдині підходи до визначення поняття "екологічна політика". Використаємо підходи науковців до трактування цього поняття, які систематизовані у джерелі [8] (табл. 1.1).

Отже, «еколого-економічна політика – це система пріоритетів, програмних заходів та ціленаправленої діяльності органів державної влади, інституцій ринкової інфраструктури та суб'єктів господарювання, здійснюваних через систему еколого-економічних заходів, які спрямовані на забезпечення економічної і екологічної безпеки держави та екологічних потреб населення, екологізацію державних функцій управління, господарської діяльності, суспільства в цілому, і які враховують напрацьований світовий досвід, стан і

особливості власного соціально-економічного розвитку та віддзеркалюють перспективи національного розвитку країни» [8].

Таблиця 1.1

Підходи науковців до трактування поняття „екологічна політика” [8].

Автор поняття „екологічна політика”	Зміст (визначення)
1	2
В.Сахаєв, В.Шевчук	розробка пріоритетів на перспективу з урахуванням здоров'я населення і збільшення тривалості життя, відтворення рослинного і тваринного світу, збереження екологічного, генетичного і матеріального базису, природної, історичної спадщини і культури
А.Ендрес	система заходів, спрямованих на забезпечення якості навколишнього середовища, відтворення природних ресурсів і створення необхідних екологічних умов для життя населення
М.Реймерс	соціально-економічні управлінські рішення і міжнародні договори, побудовані на розумінні виграв і програв, пов'язаних з екологічним станом територій, акваторій і повітряного простору країни (з урахуванням перспективного розвитку господарства і зміни чисельності і потреб населення), і наявності в межах країни природних ресурсів і характеру природних умов життя
В.Соколов	сукупність заходів, заснованих на усвідомленому використанні об'єктивних законів розвитку суспільства і природи з метою підтримання соціально-економічних і біологічних умов життя людини в умовах політичної системи, яка забезпечує можливість для населення впливати на вибір мети, завдань, форм, пріоритетів цієї політики
М.Кисельов	організаційна та регулятивно-контрольна діяльність суспільства і держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування і природоохорони, забезпечення нормальної життєдіяльності та економічної безпеки громадян
А.Піджаков	комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, правова охорона екосистем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування
І.Синякевич	принципи і інструменти, що використовуються національними і наднаціональними владними органами, політичними партіями і громадськими організаціями для відстоювання інтересів світової спільноти або окремих груп населення у сфері відтворення, використання і збереження природних ресурсів і довкілля.

Примітка. Сформовано на основі джерела [8]

«Необхідність регіоналізації еколого-економічної політики пояснюється особливостями соціально-економічних процесів у регіонах, які в історичному, культурному, природному, соціальному, економічному відношенні є відмінними і неоднорідними. Натомість, екологічна ситуація в Україні має своє територіальне забарвлення, яке відрізняється як характером і гостротою проблем, так і реальними можливостями їх практичного вирішення. Це зумовлює необхідність регіональної диференціації управлінських рішень та заходів, спрямованих на запобігання погіршенню стану природного середовища, стабілізацію і покращення екологічної ситуації та раціональне використання природних ресурсів» [8].

Отже, існує необхідність проведення регіональної екологічної політики та адаптивного використання її інструментарію, в тому числі, його модернізованого варіанту.

Сутність та зміст регіональної еколого-економічної політики відображається у двох її зрізах (рис. 1.1).

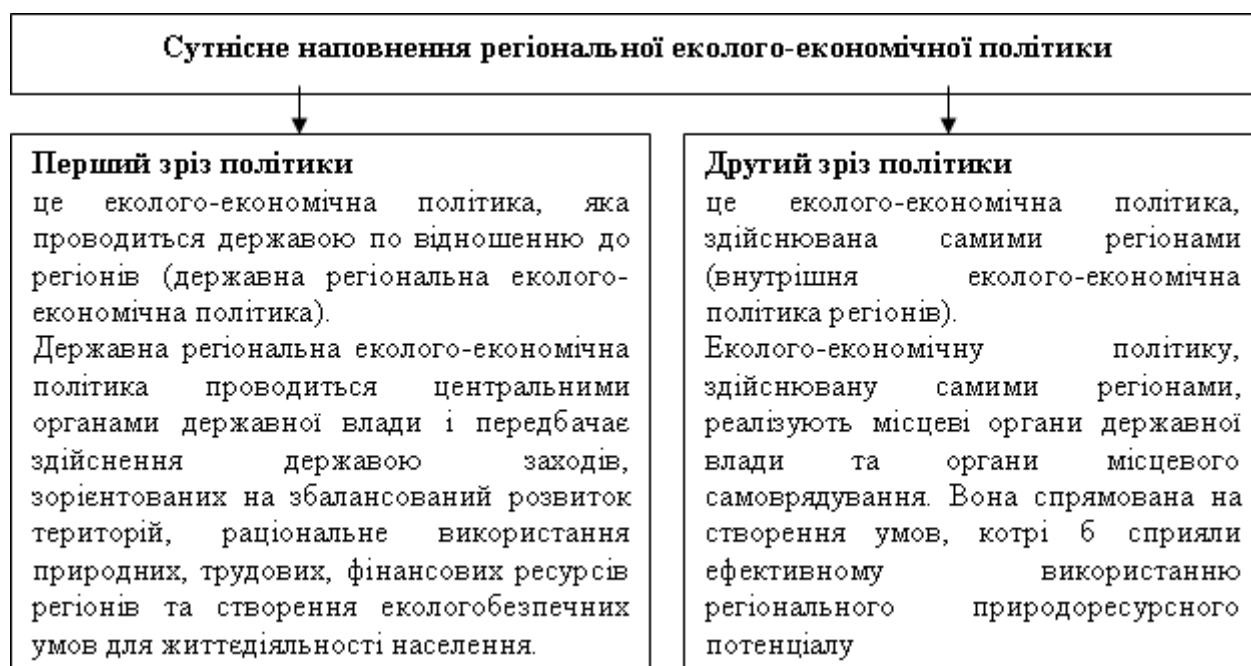

Рис. 1.1. Сутнісне наповнення регіональної еколого-економічної політики, яке віддзеркалюється у двох її зрізах [8].

«Комплекс заходів природоохоронного характеру у складі еколого-економічної політики формується у кожній адміністративно-територіальній одиниці. Однак, основним типом регіону, на прикладі якого слід розглядати склад і функції такого комплексу, є область, як адміністративно визначена, замкнута відтворювальна система, де є значні ресурсні можливості для покращення її екологічного стану та реалізації природоохоронних заходів. Регіональні підсистеми нижчого рівня (район, місто, село) мають обмежену ресурсну базу та можливості здійснення заходів екологічного характеру, що передбачає їх розгляд, як основи територіальної структуризації системи природоохоронної діяльності (місцева підсистема)» [8].

Згідно зі Стратегією державної екологічної політики України на період до 2020 року «...завданнями у сфері регіональної екологічної політики є:

- розробка та виконання середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструмента реалізації національної екологічної політики на регіональному рівні;

- розробка методології та підготовка місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища;

- впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, урахування вимог Ольборзької хартії під час проведення оцінки регіональних програм соціального та економічного розвитку, перегляд до 2020 року генеральних планів розвитку міст та селищ з метою імплементації положень зазначених міжнародних документів» [54].

Питання об'єктивної необхідності проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію вимагає з'ясування сутності поняття «екологічна модернізація».

Автори наукової праці [7] стверджують, що «...в теоретичному аспекті екологічна модернізація стосується вивчення зміни інституційного розвитку. Виділяють декілька підходів. Відповідно до одного з них центральним елементом екологічної модернізації вважається реструктуризація економіки, включаючи зміни технологій та галузевої структури, тобто поєднання високого

рівня економічного розвитку і недостатнього рівня впливу на довкілля. На думку інших учених, це державна екополітика та програма дій, у рамках яких відбувається пошук альтернативних інноваційних підходів та введення механізмів їх реалізації в національну політику. Окремі автори розглядають екологічну модернізацію як своєрідну культурну політику та дискурс. Для досягнення екологічної модернізації потрібно створити новий, привабливий дискурсивний конструкт шляхів розвитку. Ґрунтуючись на теоріях рефлексивної модернізації, адаптивності та самоорганізації соціально-екологічних систем, дослідники сформувавши уявлення про екологічну модернізацію як інституційну рефлексивність і трансформацію суспільства. Вона є емпіричним феноменом, котрий можливо інтерпретувати як рефлексивну реорганізацію індустріального суспільства в спробі протистояти екологічній кризі та екологічним ризикам, що відображається на окремих людях і групах. Основна ідея екологічної модернізації полягає в тому, що за допомогою нових соціальних практик можливо знизити негативний вплив людства на довкілля. Це сприятиме цивілізаційним зрушенням, стійкому розвитку» [7].

«Екологічна модернізація економіки – це процес ухвалення господарських, технологічних, управлінських, правових та інших рішень, орієнтованих на збереження і поліпшення якості навколишнього природного середовища. У ході екологічної модернізації вирішуються важливі завдання, пов'язані, по-перше, з якісними змінами технологічної бази економіки, її інформаційної складової, організаційно-виробничими формами; по-друге, з переходом на ресурсно-інноваційну стратегію розвитку, формування нових господарських механізмів інтенсивного типу природокористування, системи критеріїв, показників та індикаторів ефективності розвитку, що враховують повною мірою екологічні й соціальні фактори» [7].

Гражевська Н. вважає, що «... якщо в характеристиці параметрів економічної системи переважають прогресивні зміни, йдеться про її модернізацію або вдосконалення. Модернізація є частиною трансформаційного процесу, пов'язаною із нарощуванням функціональних можливостей

економічної системи внаслідок оновлення традиційних соціально-економічних форм та розвитку новітніх структур, адекватних вимогам часу» [6].

Під терміном «модернізація», як правило, «розуміють перехід від стабільного суспільства, до суспільства, яке безперервно змінюється. З одного боку, під модернізацією розуміють будь-які технологічні, технічні, інституціональні та інші удосконалення, які ведуть до економічного розвитку, з іншого – процес «осучаснення»» [18].

І.Кулясов вважає, що на сьогодні немає єдиного визначення «екологічної модернізації», можна виділити лише чотири «сміслових шари» [33]. (рис. 1.2).

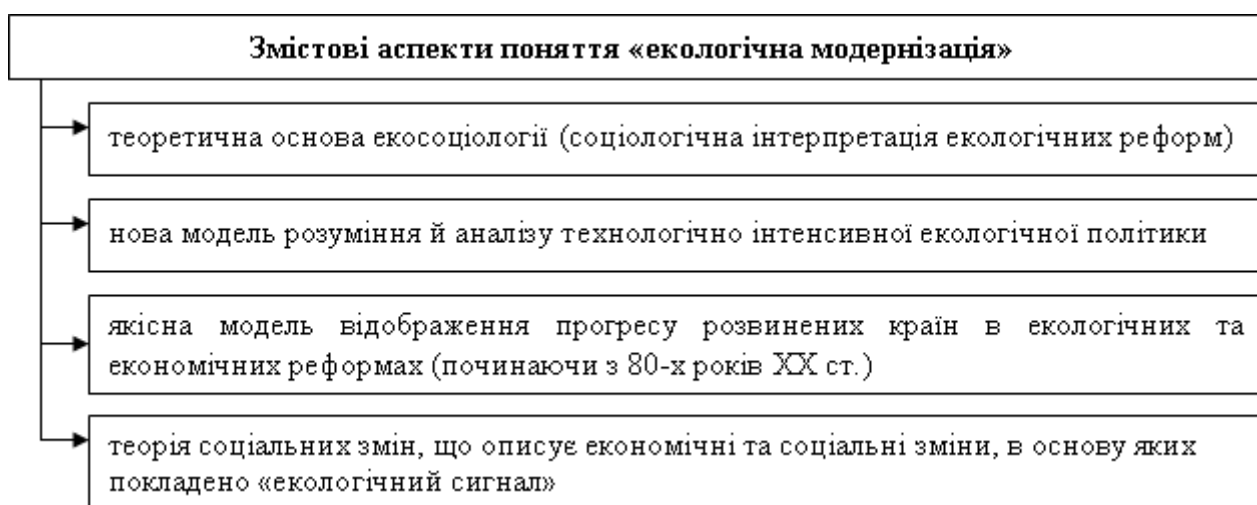

Рис. 1.2. Змістові аспекти понаття «екологічна модернізація» [33].

Сформовано на основі джерела [33]

З урахуванням вказаного вище, О.Шкарупа вважає, що «...екологічну модернізацію необхідно визначати як процес для екологобезпечних трансформаційних зрушень регіонального розвитку, як системну дію, що забезпечує постійне відтворення еколого-соціо-економічної системи регіону в просторі й часі. Деталізуючи поняття «екологічна модернізація», вона вказує, що така модернізація на основі інновацій для «зеленого» зростання відрізняється від просто змін та реформ за деякими ознаками: інноваційними змінами у виробничій сфері, сфері споживання та інноваційними змінами у розвитку соціально-економічних систем» [72-73].

Констатуємо той факт, що «...питання використання і модернізації

механізмів та інструментів здійснення регіональної екологічної політики є надзвичайно актуальними з огляду на проведення реформи з децентралізації управління. Існуюча в Україні система організації влади на місцевому рівні не відповідає загальноприйнятим європейським принципам, закладеним в Європейській хартії місцевого самоврядування. Невиконання українською державою положень цього документа і, як наслідок, узятих на себе зобов'язань є суттєвою перешкодою на шляху до її інтеграції в Європейське співтовариство. Тому сьогодні актуальним є проведення масштабних реформ щодо організації територіального управління та місцевих інститутів влади» [80]. Зміст цих реформ полягає, зокрема, у впровадженні дієвих модернізованих механізмів та інструментів реалізації екологічної політики на рівні регіонів.

1.2. Інструментарій регіональної екологічної політики та правові основи його використання

Інструментарій регіональної екологічної політики застосовується в процесі здійснення державного регулювання охорони навколишнього природного середовища (охорони довкілля).

«Регулювання необхідно розуміти як процес, що забезпечує потрібні значення істотних показників у функціонуванні об'єкта управління на основі визначених форм і методів впливу» [8].

Зарубіжна практика свідчить, що імплементація природоохоронного курсу потребує ефективного використання форм державного впливу, які лежать в основі поділу методів державного регулювання на методи прямого і непрямого впливу. «Система засобів державного впливу на здійснення природоохоронної діяльності в Україні може бути класифікована за критерієм меж та характеру втручання держави в її здійснення наступним чином» [8; 30]. (рис. 1.3.).

«Засоби прямого державного впливу на процес природоохоронної діяльності справляють безпосередній вплив на діяльність суб'єктів господарювання-екодеструкторів і передбачають реалізацію державних заходів природоохоронного характеру та заходів примусу суб'єктів господарювання до

здійснення природоохоронної діяльності. Ці засоби прямого державного впливу, передусім, охоплюють правові методи та інструменти регулювання» [8].

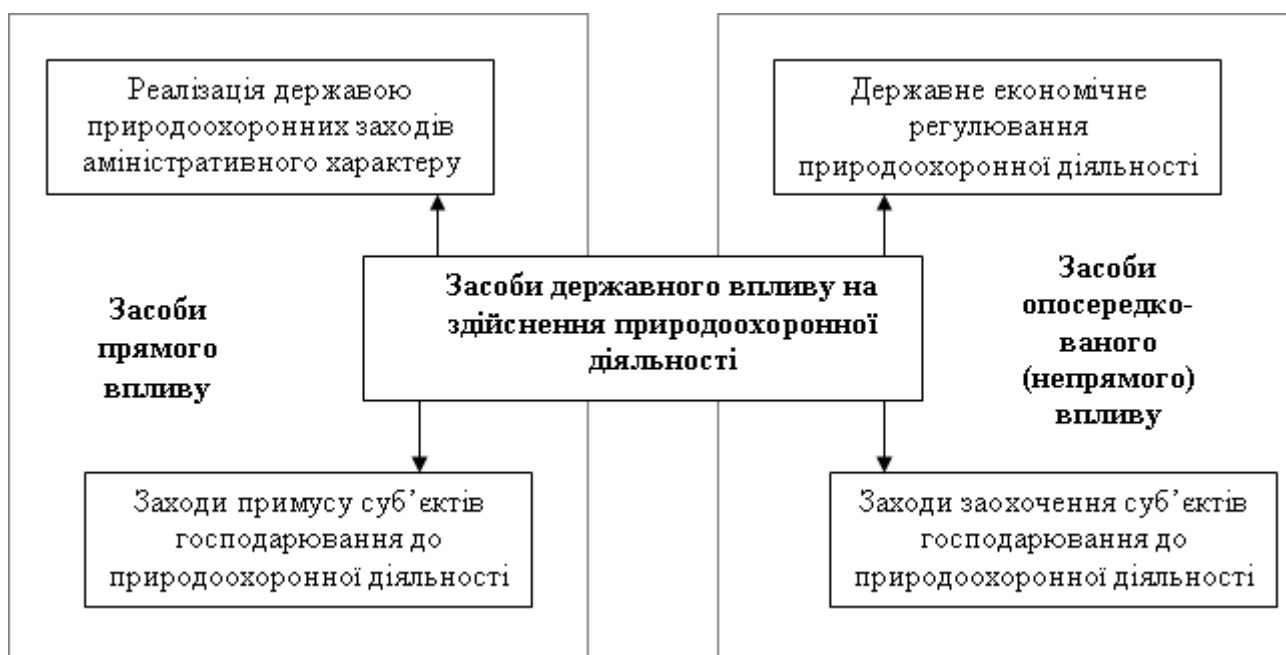

Рис. 1.3. Засоби державного впливу на здійснення природоохоронної діяльності [8; 30].

Сформовано на основі джерел [8; 30].

«Реалізація державою природоохоронних заходів адміністративного характеру має на меті здійснення державного екологічного моніторингу та моніторингу природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання; виконання природоохоронних заходів, наприклад, таких, як будівництво очисних споруд, утримання та облаштування територій, що знаходяться під охороною держави (заповідників, національних парків та ін.); організацію інформаційного забезпечення природоохоронної діяльності і т. ін.» [30].

«Заходи примусу суб'єктів господарювання до здійснення природоохоронної діяльності включають: здійснення обов'язкової екологічної експертизи; розробку і використання екологічних нормативів та системи стандартів (виробничих, стандартів на продукти, стандартів на емісію та стандартів якості навколишнього природного середовища); реалізацію дозвільної або обмежувальної діяльності; справляння збору за забруднення навколишнього природного середовища; використання системи санкцій за

порушення природоохоронного законодавства та ін.» [8; 30].

«Засоби непрямого (опосередкованого) державного впливу на процес природоохоронної діяльності покликані впливати на учасників екодеструктивної діяльності через певні механізми, взаємини та створення для них мотиваційних умов, і передбачають здійснення: державного економічного регулювання природоохоронної діяльності та заходів заохочення суб'єктів господарювання до здійснення природоохоронної діяльності» [8; 30].

Державне економічне регулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання здійснюється через надання інвестиційних субсидій місцевим органам влади та приватним структурам; пільгове кредитування та оподаткування тощо.

«Заходи заохочення суб'єктів господарювання до здійснення природоохоронної діяльності передбачають проведення екологічного аудиту, здійснення екологічного страхування, реалізацію механізму купівлі-продажу дозволів на забруднення навколишнього природного середовища та ін.» [8].

Чинна практика використання інструментарію регіональної екологічної політики базується на відповідних правових основах. Однак, за існуючих умов необхідність державного регулювання природоохорони посилюється особливостями екологічної ситуації в Україні. Зокрема, ринкова економіка розвивається в період уже сформованої складної екологічної ситуації, покращення якої є невідкладним; локальний і регіональний характер прояву наслідків негативного антропогенного впливу на стан довкілля вимагає об'єднання зусиль адміністративно-територіальних одиниць, підприємств, установ і організацій, особливо, тих, що знаходяться в зоні підвищеної екологічної небезпеки. Через це, правова база застосування інструментарію регіональної екологічної політики вимагає модернізації.

«Сьогодні вітчизняне законодавство декларує забезпечення екологічних прав і участь громадськості в прийнятті екологічно значимих рішень (Конституція України (ст. 50), Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (ст. 9, 10, 11, 21), Водний Кодекс України (ст. 11) і ін.). Крім того, гарантії участі громадськості у вирішенні будь-яких питань

прописані в Законах України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст. 7, 8, 9, 13) та про "Про всеукраїнський референдум". Діючим документом, спеціально спрямованим на забезпечення екологічних прав громадян, є "Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються довкілля" (Організація Конвенція), ратифікована Верховною Радою України у 1999 р.» [2].

У 2020 році Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 затверджена нова Стратегія національної безпеки України, де визначено «...загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов, зокрема:

- дедалі більше людей відчувають наслідки зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище. Збільшуються кількість та масштаби надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Виснажується екосфера, зростає споживання невідновлюваних ресурсів. Руйнуються екосистеми і біоценози. Посилюється негативний вплив біологічних факторів на населення, зростає ймовірність виникнення загроз біологічного походження;

- зростає нерівність, зберігаються інші фундаментальні дисбаланси світового розвитку. Не вдається сформувати ефективні інструменти глобального управління;

- поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя, загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг та, зрештою, підвищує протестні настрої у суспільствах і конфліктність у міжнародних відносинах тощо» [68].

Таким чином, «...ключовими напрямками розвитку й вдосконалення законодавства на даному етапі є розробка і впровадження нормативно-правових актів, що забезпечують введення в дію законів та створення умов для

виконання вимог чинного законодавства; вдосконалення діючого законодавства відповідно до вимог нашого сьогодення з врахуванням реальних умов діяльності суб'єктів господарювання» [27].

Підписаний Президентом України Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [55] став основним дороговказом подальшого розвитку нашої держави на наступні п'ять років. Основною метою Стратегії є «...впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі шляхом здійснення реформ на засадах сталого розвитку та євроінтеграції» [55].

«Оновлений проект Стратегії до 2030 року, розроблений Міністерством екології та природних ресурсів України, та національний план дій, спрямований на її реалізацію, доповнює попередній варіант Стратегії впровадженням Цілі 1 (формування в суспільстві екологічних цінностей та засад сталого споживання і виробництва). Заходи на досягнення цієї Цілі 1 спрямовані на розвиток в Україні інструментів сталого споживання та виробництва, систем екологічного управління, екологічної сертифікації продукції згідно з вимогами міжнародних стандартів та пропагування екологічного маркування серед споживачів» [54].

У науковій праці М.Андрієнко вказано, що «...у останні роки для розвитку нормативно-правової бази прийнято спеціальні законодавчі акти, спрямовані на спеціальне запобігання та усунення порушень якості компонентів довкілля. Вони найбільшою мірою не враховують природну, географічну та соціально-економічну специфіку того чи іншого регіону, але регламентують головні напрями діяльності держави у сфері охорони навколишнього середовища, а саме: впровадження стандартів якості довкілля, організацію моніторингу, управління розробленням і реалізацією програм контролю за забрудненням середовища, організацію наукових досліджень з проблем довкілля, бюджетно-фінансову діяльність тощо» [2].

Важливо вказати на те, що сучасною правовою базою, яка регулює питання захисту довкілля, не визначено основні принципи регіональної екологічної політики. Опираючись на визначені у Конституції України права людини, національні інтереси, міжнародні зобов'язання нашої держави, систематизуємо

принципи регіональної екологічної політики наступним чином (рис. 1.4).

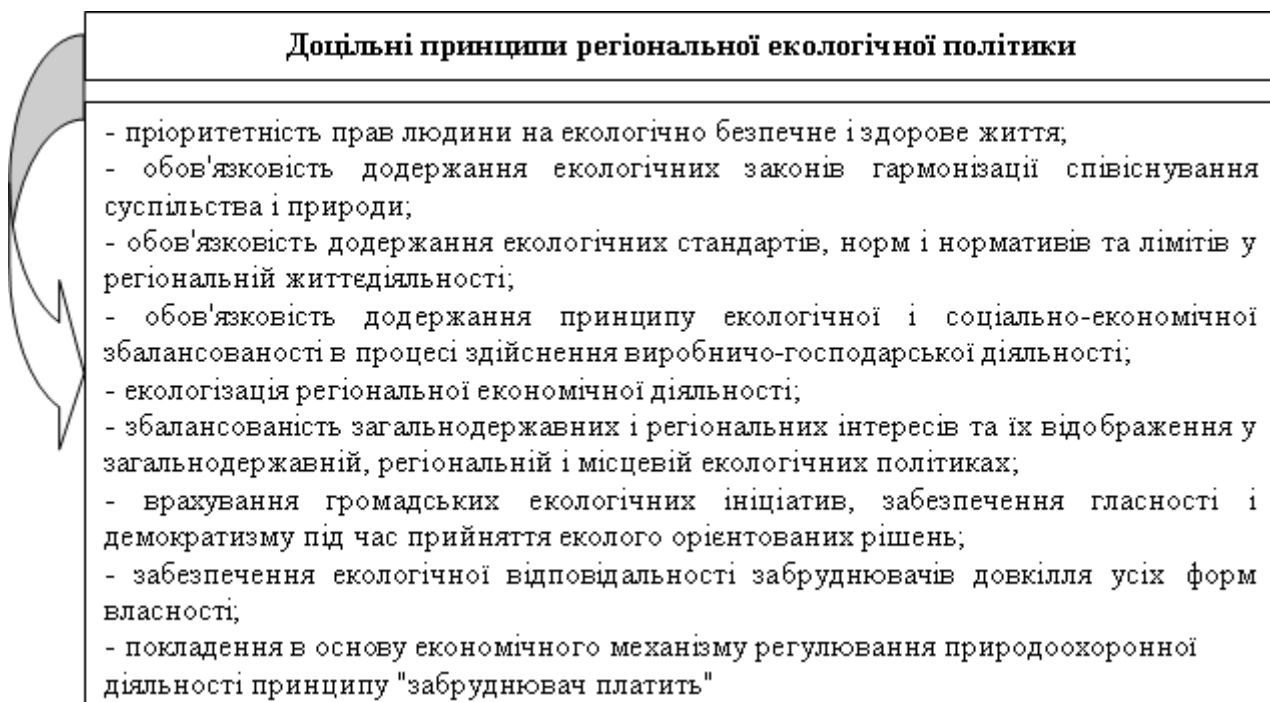

Рис. 1.4. Доцільні принципи регіональної екологічної політики

Сформовано автором самостійно

Отже, в Україні існує правовий базис і правові механізми реалізації регіональної екологічної політики, але вони не дієві і реалізуються не в повній мірі та потребують адаптації до європейського законодавства.

Вивчення інструментарію регіональної екологічної політики та правових основ його використання показало, що «сучасний рівень екологічних податків, платежів (зборів) за забруднення довкілля та користування природними ресурсами не забезпечує адекватного відображення реальних втрат суспільства і не створює достатньої фінансової бази для забезпечення природоохоронної діяльності. Основні недоліки застосування економічних інструментів для екологізації економіки в Україні полягають у тому, що вони: по-перше, не в змозі зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів; по-друге, не кореспондуються з іншими економічними показниками й важелями господарської діяльності; по-третє, недостатньо оперативно та ефективно реагують на динаміку економічних й екологічних процесів у державі» [37].

Практика використання інструментарію екологічної політики (в тому

числі, регіональної екополітики) свідчить про наявність ряду соціально-екологічних і політичних чинників, що ускладнюють застосування економічних інструментів, і які подані на рис. 1.5.

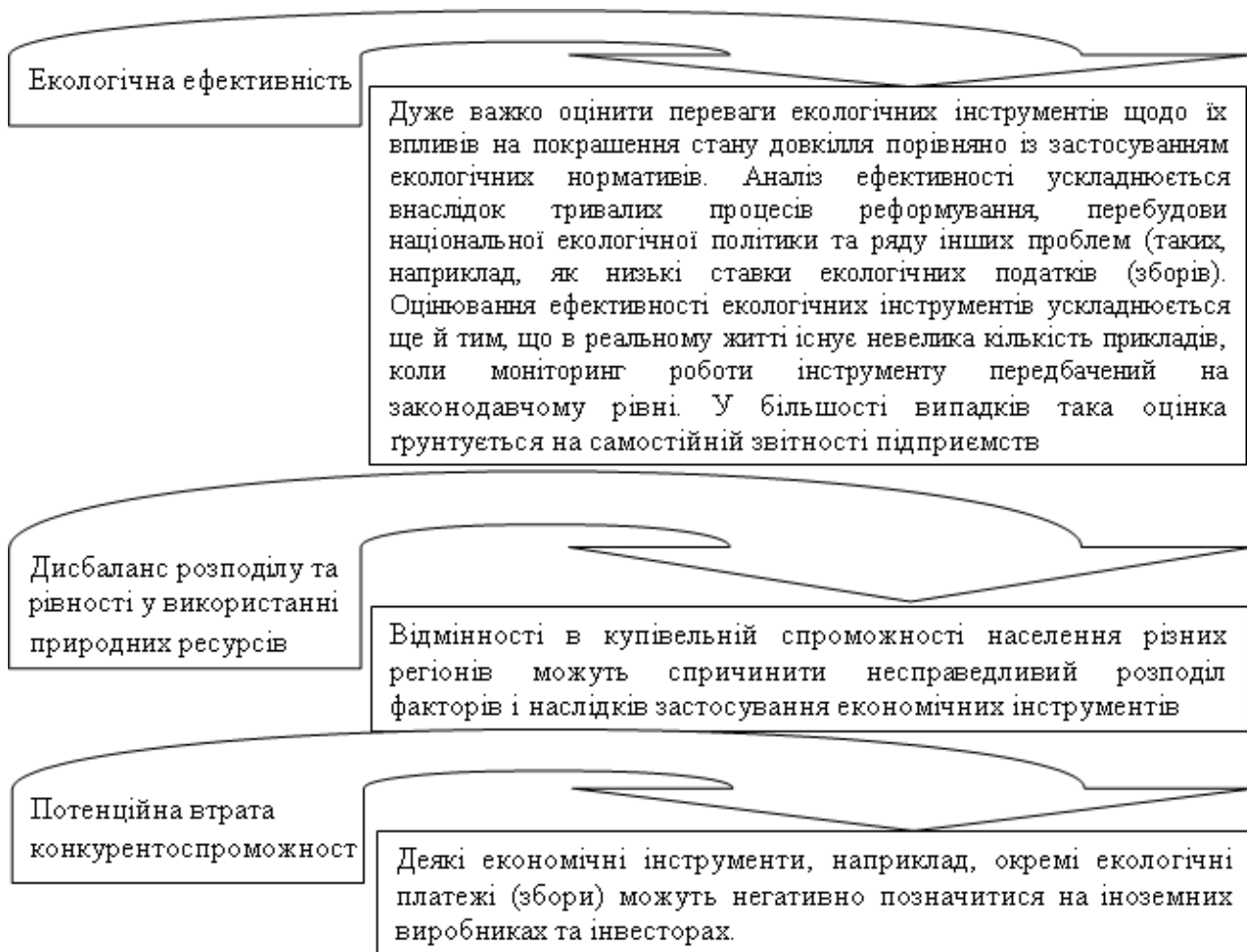

Рис. 1.5. Соціально-екологічні і політичні чинники, що ускладнюють застосування економічних інструментів [37].

Сформовано на основі джерела [37].

У сучасних умовах для здійснення екологічної модернізації зазнати змін має, передусім, правова база. Це обумовлюється тим, що сьогодні українська держава орієнтована на політику економічного росту, а не на політику стійкого й ноосферного розвитку. Саме це є основною перешкодою для модернізації регіональної екологічної політики та її інструментарію.

Висновки до розділу 1

1. Питання використання і модернізації механізмів та інструментів здійснення регіональної екологічної політики є надзвичайно актуальними з огляду на проведення реформи з децентралізації управління. Існуюча в Україні система організації влади на місцевому рівні не відповідає загальноприйнятим європейським принципам, закладеним в Європейській хартії місцевого самоврядування. Тому сьогодні актуальним є проведення масштабних реформ щодо організації територіального управління та місцевих інститутів влади. Зміст цих реформ полягає, зокрема, у впровадженні дієвих модернізованих механізмів та інструментів реалізації екологічної політики на рівні регіонів.

2. Успішність застосування інструментарію екологічної політики (в тому числі, регіональної екополітики) залежить від різних факторів (передусім, нормативно-правової бази, системи державного нагляду (контролю) за дотриманням екологічного законодавства). Практика використання інструментарію регіональної екологічної політики свідчить про наявність ряду соціально-екологічних і політичних чинників, що ускладнюють застосування економічних важелів як модернізованих інструментів впливу, зокрема, недосконалість правових основ здійснення регіональної екологічної політики. Через це: економічні інструменти впливу не в змозі зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів; економічні інструменти, використовувані в процесі реалізації регіональної екологічної політики недостатньо оперативно реагують на динаміку економічних й екологічних процесів у державі та її регіонах ін.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Аналіз організаційно-функціональних основ проведення регіональної екологічної політики

Організаційно-функціональні основи проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію реалізуються у практиці роботи через відповідну систему.

Під організаційно-функціональною системою реалізації регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію будемо розуміти систему, що представлена множиною суб'єктів впливу (регіональних органів державної влади, громадськості), які організаційно і функціонально пов'язані між собою в процесі проведення регіональної екологічної політики, і які, використовуючи відповідні інструменти впливу вирішують екологічні проблеми.

Організаційно-функціональна система реалізації регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію охоплює такі елементи:

- суб'єктний склад, представлений органами державної влади загальнодержавного, регіонального і місцевого рівня та громадськістю, які мають відповідне функціональне навантаження;
- об'єкти, на які спрямована дія цієї системи;
- інструменти проведення регіональної екологічної політики (рис. 2.1).

Структура організаційно- функціональної системи проведення регіональної екологічної політики та модернізації її	суб'єктний склад, представлений органами державної влади регіонального рівня та громадськістю, який має відповідне функціональне навантаження
	об'єкти, на які спрямована дія системи
	інструменти проведення регіональної екологічної політики

Рис. 2.1. Структура організаційно-функціональної системи проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію

Сформовано автором самостійно

Аналізуючи організаційно-функціональні основи реалізації регіональної

екологічної політики та модернізації її інструментарію, передусім, вкажемо на те, що «...суб'єктний склад зазнав трансформацій у зв'язку із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» № 5456-VI. Цим законом внесено зміни до: Кодексу України про адміністративні правопорушення, Водного кодексу, Законів України: «Про охорону навколишнього середовища», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну експертизу» та ін. Крім того, у відповідності до цього закону ряд функцій (дозволи на певні види діяльності, моніторинг, контроль, експертні огляди тощо) передано від центральних органів виконавчої влади до обласних державних адміністрацій» [53].

Чинна система суб'єктів управління охороною довкілля на регіональному рівні і практика їх функціонування щодо проведення регіональної екологічної політики є недосконалими. Це зумовлено:

- недовершеністю законодавчих і нормативно-правових актів актів;
- недосконалістю проведення регіональної екологічної політики і, як наслідок, нечіткістю розподілу функцій і повноважень щодо захисту довкілля між різними державними органами.

Головними суб'єктами проведення регіональної екологічної політики, кожен з яких має своє функціональне навантаження, визначене чимим законодавством, є:

- Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації (Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА), Положення про яке представлено у додатку А;
- Державна екологічна інспекція у Тернопільській області (Держекоінспекція у Тернопільській області), яка є територіальним органом Державної екологічної інспекції України та їй підпорядковується, і діяльність якої охоплює коло завдань, покладених на неї державою, наведених у додатку Б.

Завдання Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА розкривається через знаходження в межах його компетенції таких повноважень (предметів відання) (рис. 2.2).

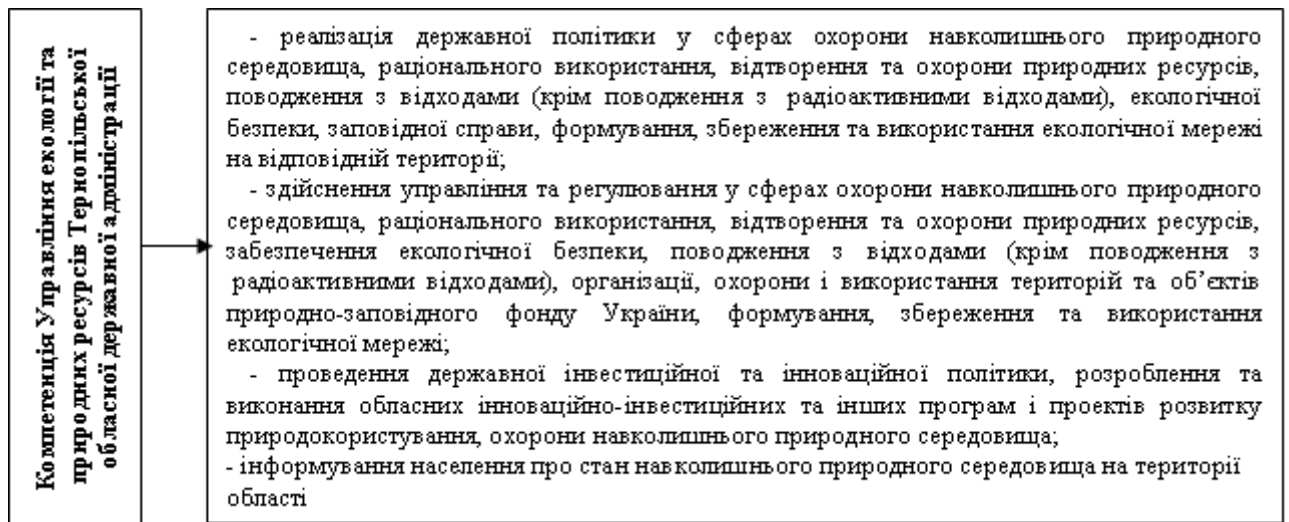

Рис. 2.2. Компетенція Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА [64].

Сформовано автором на основі додатку А та джерела [64]

Інформаційні дані рис. 2.2 та додатків А та Б є підтвердженням того, що формується дійсно нова екологічна політика. Вона функціонально відповідає нормам Концепції нової екополітики.

З метою формування належних організаційно-функціональних основ проведення регіональної екологічної політики Управлінням екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА здійснюються:

- побудова організаційної структури управління;
- виконання персоналом покладених на нього завдань;
- систематична координація формальних взаємовідносин працівників, що виконують завдання, покладені на них;
- організація праці управлінського персоналу;
- організація інформаційно-комунікативного супроводу органу державної влади (побудова його внутрішніх і зовнішніх комунікативних зв'язків).

Так, наприклад, «...начальником Державної екологічної інспекції підписано наказ від 23.06.2018 року № 169 «Про створення ініціативної групи з підготовки

установчих зборів для формування громадської ради». Важливим і показовим є те, що до складу ініціативної групи практично 100%-ково ввійшли представники громадських організацій, зокрема: голови громадських організацій: «Екологічний клуб «Край»», «Екоальянс», голова Тернопільського обласного осередку Всеукраїнської екологічної ліги, голова Тернопільського екологічного об'єднання «Наше місто»» [65].

Однак, сьогодні далеко в повній мірі враховується потенціал громадськості як ефективного партнера в запобіганні появі екологічних проблем в Тернопільській області, у розробці планів і програм забезпечення збалансованого розвитку регіону. Це, передусім, пов'язано із:

- частковим збереженням дії принципу “закритості” у прийнятті рішень органами влади, які беруть участь у реалізації програм (приміром, Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки);

- відсутністю обов'язкової процедури участі громадськості в прийнятті екологічно значимих для регіону і його окремих територій рішень.

Держекоінспекція у Тернопільській області виконує множину завдань. Одне із них полягає в тому, що «вона повинна: призначати громадських інспекторів з охорони довкілля і видавати їм посвідчення, організувати їх роботу, надавати їм методичну та практичну допомогу, вживати заходи щодо усунення виявлених недоліків і порушень у їх діяльності» [65].

На сайті Держекоінспекції у Тернопільській області (у закладці «громадські інспектори») розміщена інформація щодо громадських інспекторів з охорони довкілля Тернопільської області, які здійснюють громадський контроль у галузі охорони довкілля, і термін посвідчень яких сплинув станом на 01.12.2018 року. Також на сайті повідомляється про екологічних інспекторів, яких позбавлено повноважень, та посвідчення яких анульовано. Однак, про недоліки і порушення у їх роботі не вказується. Також відсутня процедура оцінки їх діяльності, яка б дозволяла здійснити реальну, дієву оцінку роботи екологічних інспекторів в районах Тернопільської області. Отже, можемо констатувати неналежну роботу

Держекоінспекції у Тернопільській області. Це є перешкодою для ефективного здійснення нової екологічної політики в Тернопільському регіоні.

Слід вказати й на те, що однією із гарантій екологічних прав громадян, відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», є «громадський контроль за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Однією з форм громадського контролю у цій сфері є контроль, що здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля» [59].

З цього приводу Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні констатує «повну деградацію системи і суті громадського екологічного контролю. Персональний склад громадських інспекторів з охорони довкілля в основному «...формується» керівниками підрозділів Держекоінспекції і як правило з «наближених» та «підручних» осіб... Епізодична участь громадських інспекторів у заходах з контролю Держекоінспекції красномовно говорять про те що, ні громадські організації, ні місцеві громади фактично не впливають на формування персонального складу громадських інспекторів» [25].

Отже, до недоліків організаційно-функціонального характеру в діяльності Держекоінспекції у Тернопільській області як суб'єкта проведення регіональної екологічної політики віднесемо (рис. 2.3).

Зазначені недоліки вимагають внесення відповідних коректив в установчі документи (Положення про Держекоінспекцію у Тернопільській області, посадові інструкції громадських інспекторів).

Компетенція Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА (див. рис. 2.2) свідчить про важливість розроблення та виконання обласних інноваційно-інвестиційних та інших програм і проектів розвитку природокористування, охорони навколишнього природного середовища.

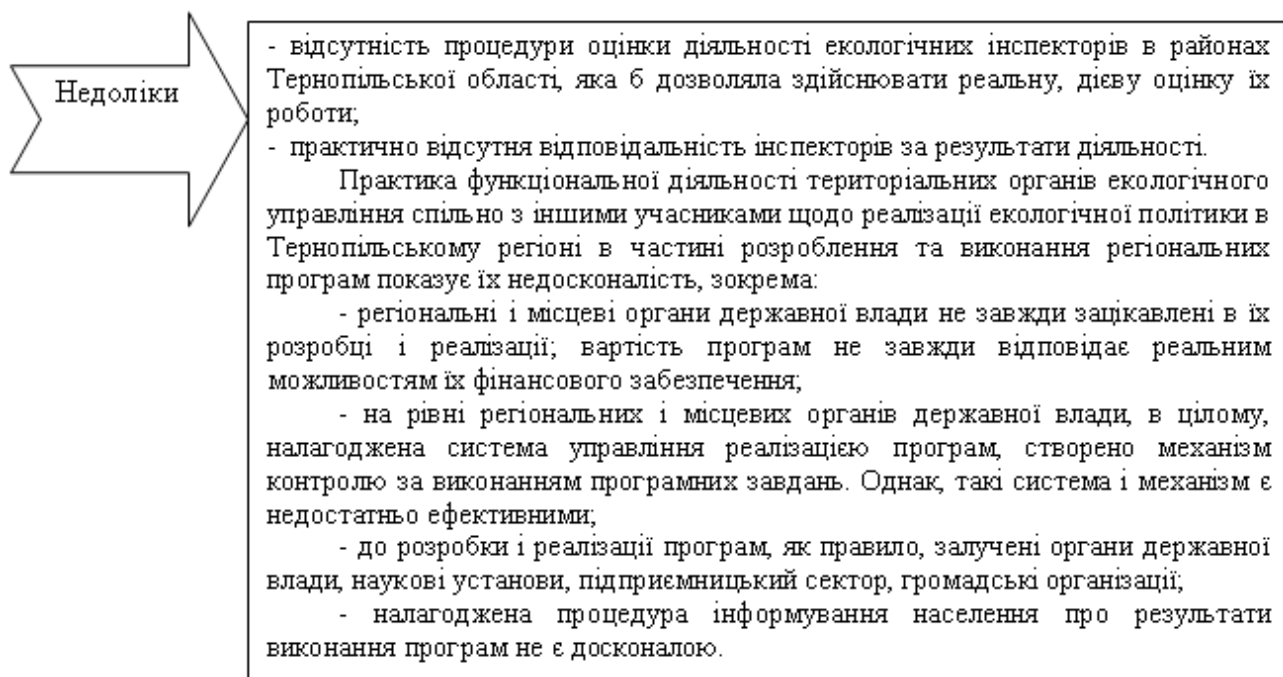

Рис. 2.3. Проблемні моменти і недоліки організаційно-функціонального характеру в діяльності Держекоінспекції у Тернопільській області

Сформовано автором

Загалом, вирішення проблеми перетворення системи екологічних програм на ефективний інструмент здійснення нової державної екологічної політики на регіональному рівні є складним завданням, що потребує спільних зусиль центральних органів виконавчої влади та регіональних органів влади, запровадження взаємопов'язаних змін в бюджетній сфері, а також в інвестиційній, промисловій, аграрній, житлово-комунальній та інших видах державної політики. Саме головне ці взаємопов'язані зміни повинні мати належний інституційний супровід.

2.2. Оцінка чинного інструментарію регіональної екологічної політики

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [54] систематизовано інструменти реалізації державної екологічної політики, представлені на рис. 2.4.

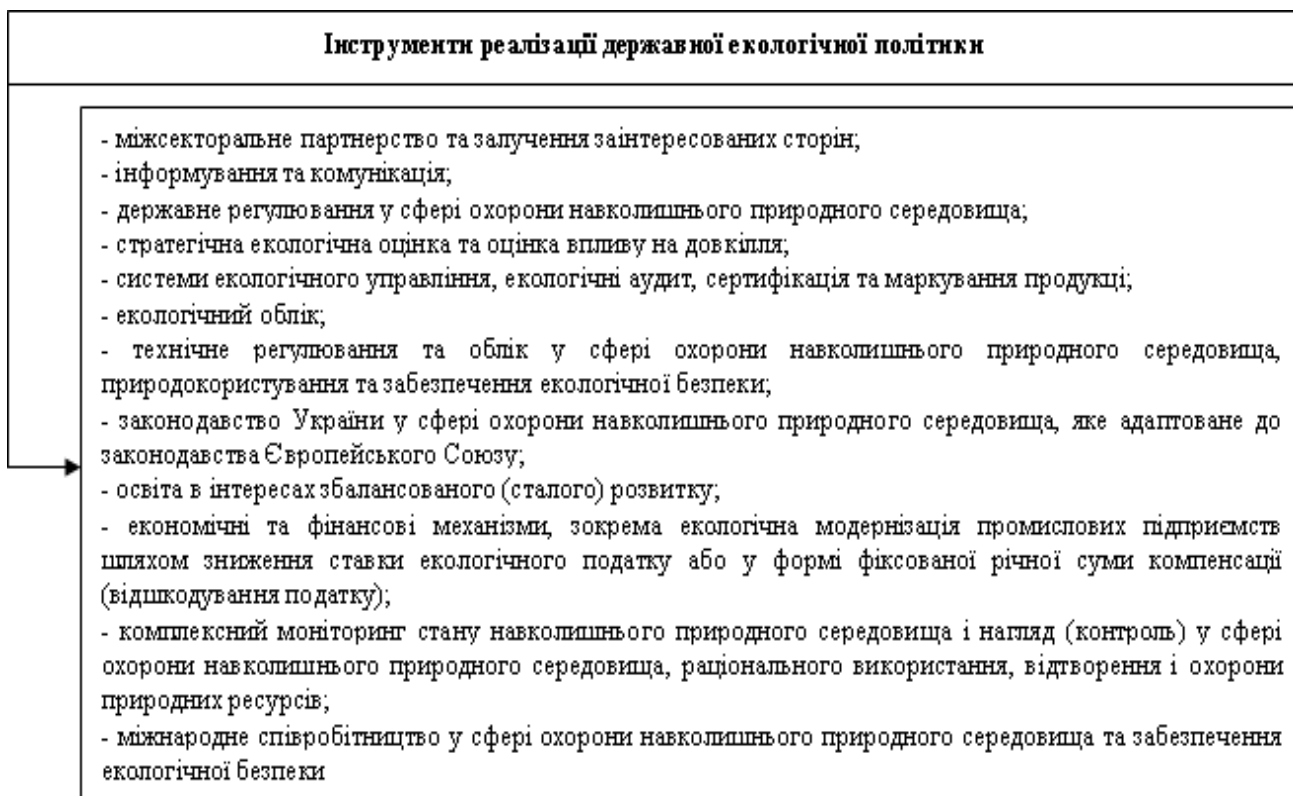

Рис. 2.4. Інструменти реалізації державної екологічної політики [54].

Сформовано на основі джерела [54].

Ці інструменти використовуватимуться для досягнення 5 стратегічних цілей, які визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [54], зокрема: «...формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва; забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України; забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України; зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення; удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління» [54].

Екологічна політика Тернопільського регіону є складовою загальнодержавної екологічної політики. Відповідно, чинний інструментарій регіональної екологічної політики ідентичний інструментарію загальнодержавної екологічної політики, однак, залежить від функціонального і завданневого навантаження суб'єктів екологічного управління регіонального рівня.

Основні забруднювачі атмосферного повітря в Тернопільській області за 2019-2020 роки та стан забруднення атмосфери регіону наведені на рис. 2.5.

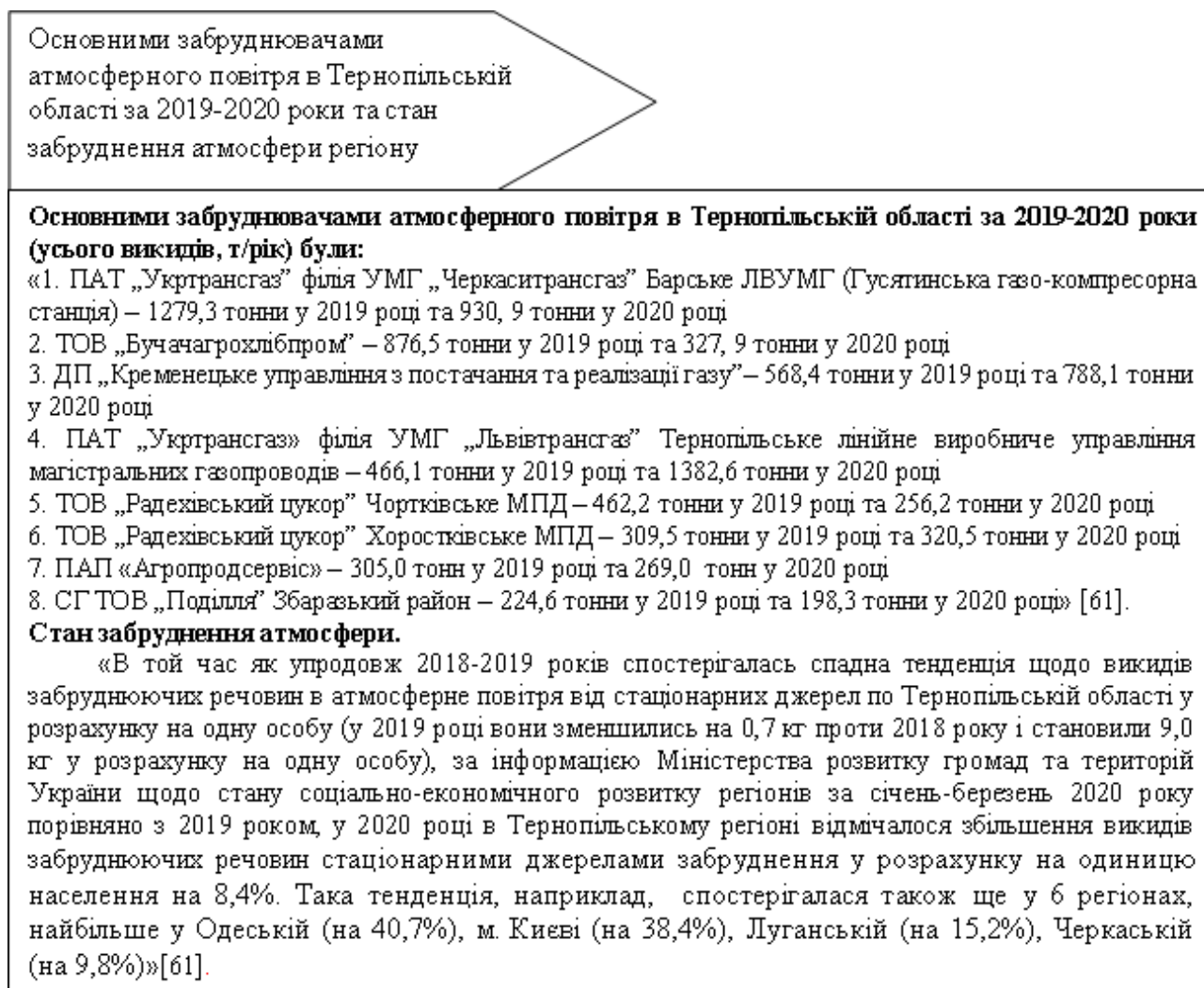

Рис. 2.5. Основні забруднювачі атмосферного повітря в Тернопільській області за 2019-2020 роки та стан забруднення атмосфери регіону [61].

Сформовано на основі джерела [61].

У процесі здійснення регіональної екологічної політики використовується такий інструмент як технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. Результатом використання цього інструменту є відповідна діяльність суб’єктів господарювання, зміст якої розкриває рис. 2.6.

Практика використання інструменту «технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки»

Проведення природоохоронних заходів, спрямованих на запобігання забрудненню атмосферного повітря у 2019 році, у розмірі 548,3 тис. грн., в тому числі:

- ТОВ „Скала-Подільський спеціалізований кар’єр” на суму 127,6 тис. грн. для очищення димових і відпрацьованих газів;
- КП ТМ „Тернопіль міськтеплокомуненерго” ТМР на суму 62,1 тис. грн. для проведення аналітичних вимірювань та лабораторних досліджень;
- ПАТ „Оріон” на суму 47,2 тис. грн. для очищення димових і відпрацьованих газів;
- ТОВ ОСП „Корпорація Ватра” на суму 274,1 тис. грн. з яких 165,7 тис. грн. спрямованих на очищення димових і відпрацьованих газів та 108,4 тис. грн. для проведення лабораторного контролю і аналітичних вимірювань;
- ТОВ „Золотники Агро” на суму 15,1 тис. грн. для очищення димових і відпрацьованих газів.

Заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату у 2019 році

Введено в експлуатацію потужні сонячні електричні станції, зокрема, у:

- Залщицькому районі ТОВ „Фора С” 1 - 4,5 МВт, ТОВ „Фора С” 2-4,2 МВт та вітрову електричну станцію;
 - Зборівському районі - вітрогенератор - 1,32 МВт на ТОВ „Зборівська птахофабрика”;
- Налагоджено виробництво енергії із вторинних енергетичних ресурсів на ТОВ „Радехівський цукор” - теплогенератори потужністю понад 20 МВт.

Рис. 2.6. Практика використання інструменту «технічне регулювання у сфері захисту довкілля, природокористування та забезпечення екобезпеки» в процесі проведення екологічної політики в Тернопільському регіоні [63].

Сформовано з використанням джерела [63].

«Також власники 652 домогосподарств регіону встановили сонячні фотомодулі (у 2018 році виробили понад 9 млн. кВт/год. електричної енергії), що складає 0,5% від загального споживання в області, і таким чином успішно користуються найбільш екологічною енергією - енергією сонця. Крім цього, енергопостачальними організаціями Тернопільської області організовано постійно діючі консультаційні центри для мешканців області з питань економії паливно-енергетичних ресурсів, встановлення приладів їх обліку, нормативно-правової бази енергозабезпечення та енергозбереження» [63].

Відображенням застосування вказаного вище інструменту є й рис. 2.7.

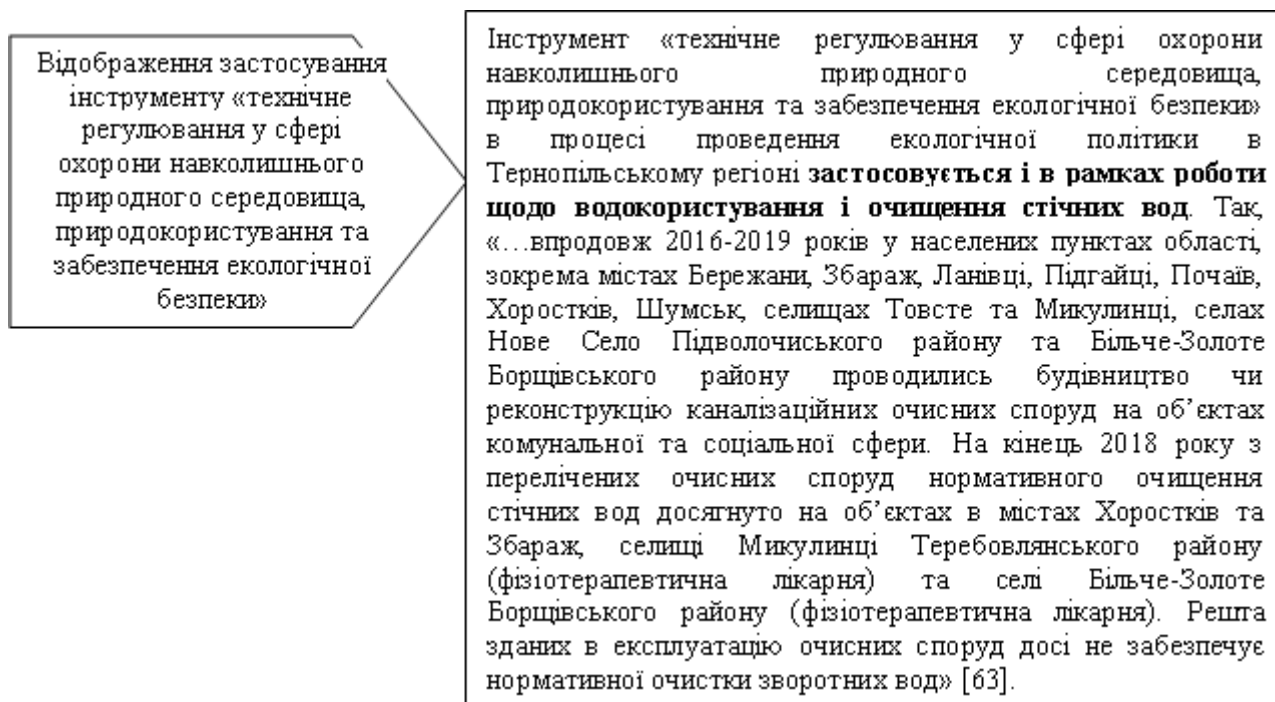

Рис. 2.7. Дані щодо застосування інструменту «технічне регулювання...» в процесі проведення екологічної політики в Тернопільському регіоні [63].

Сформовано з використанням джерела [63].

Найбільшими забруднювачами водних об'єктів Тернопільського регіону впродовж 2017-2020рр. є наступні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найбільші забруднювачі водних об'єктів Тернопільського регіону впродовж 2017-2020рр. [61; 63].

№ п/п	Підприємства	Категорія стоків	Скиди забруднених зворотних вод, млн. м ³			
			2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
1	2	3	4	5	6	7
1.	МКП „Добробут“, м. Бережани	без очистки	0,154	0,181	0,160	0,143
2.	КП „Зборівський водоканал“	без очистки	0,130	0,119	0,131	0,108
3.	Чортківський ВУВКГ	недостатньо-очищені	0,521	0,477	0,521	0,508
4.	КП Теребовлянської міської ради „Теребовля“	недостатньо-очищені	0,158	0,132	0,159	0,102
5.	ДП „Техніка“ м. Борщів	без очистки	0,125	0,119	0,125	0,106
6.	КП „Міськводгосп“ м. Кременець	недостатньо-очищені	0,315	0,320	0,315	0,279

Примітка. Сформовано з використанням джерел [61; 63]

Інформація щодо динаміки водоспоживання за 2017-2020 роки подана у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Інформація щодо динаміки водоспоживання за 2017 – 2020 роки [61; 63].

Показники	Одиниця виміру	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
Забрано води з природних джерел, у тому числі:	млн. м ³	49,23	50,81	52,07	38,75
поверхневої	млн. м ³	23,91	25,20	27,87	20,73
підземної	млн. м ³	25,32	25,61	24,20	18,02
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	46,6	47,2	49,3	36,69
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	37,30	38,44	40,23	30,74
у тому числі на потреби:					
- господарсько-питні	млн. м ³	17,81	17,75	16,90	15,14
- виробничі	млн. м ³	19,41	20,47	23,10	15,20
- сільськогосподарські	млн. м ³	3,705	3,704	2,968	0,11
- зрошення	млн. м ³	0,073	0,226	0,235	0,16
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	35,1	36,0	38,2	29,20
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	5,46	5,19	4,50	4,64
- у відсотках до забраної води	%	11,1	10,2	8,64	11,97

Примітка. Сформовано з використанням джерел [61; 63].

У поверхневі водні об'єкти Тернопільської області на протязі 2019-2020 років скинуто води (рис. 2.8).

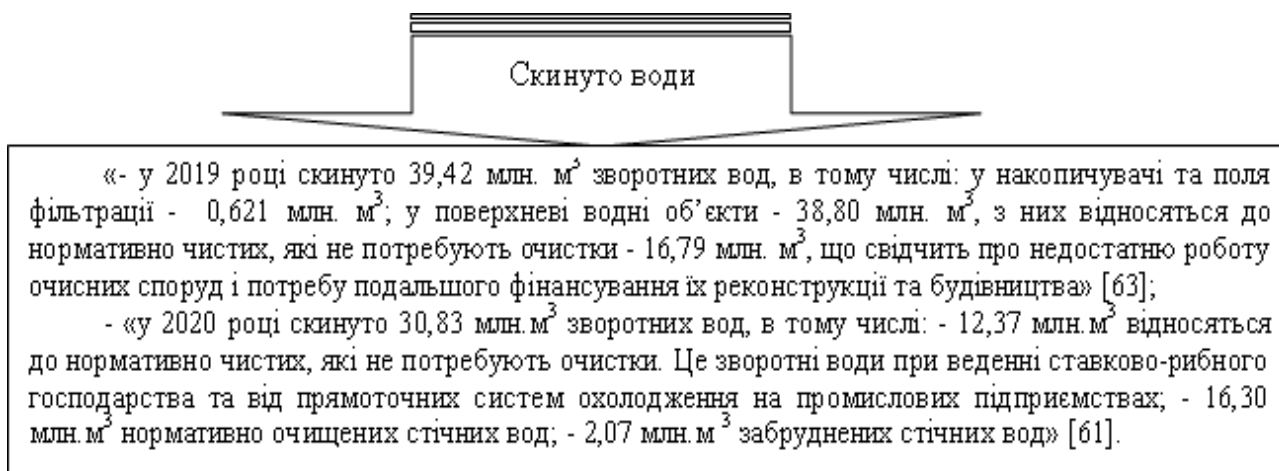

Рис. 2.8. Обсяги води, яку скинуто у поверхневі водні об'єкти Тернопільської області на протязі 2019-2020 років [61; 63].

Сформовано з використанням джерел [61; 63].

Причинами цього є наступні (рис. 2.9).

«В основному забруднені стоки скидають підприємства комунальної сфери, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва» [61; 63].

«Починаючи з 2015 року, завдяки залученню та освоєнню коштів Державного та місцевих бюджетів, в населених пунктах області, зокрема містах Бережани, Збараж, Ланівці, Підгайці, Почаїв, Хоростків, Шумськ, селищах Товсте Чортківського району та Микулинці Тернопільського району, селах Нове Село Тернопільського району та Більче-Золоте Чортківського району проведено будівництво чи реконструкцію каналізаційних очисних споруд на об'єктах комунальної та соціальної сфери. На кінець 2020 року з перелічених очисних споруд нормативного очищення стічних вод досягнуто на об'єктах в містах Хоростків та Збараж, селищі Микулинці Тернопільського району (фізіотерапевтична лікарня) та селі Більче-Золоте Чортківського району (фізіотерапевтична лікарня). Решта зданих в експлуатацію очисних споруд досі не забезпечують нормативного очищення зворотних вод. Упродовж 2017-2020 років в області розпочато роботи з: реконструкції каналізаційних очисних споруд у містах Кременець і Чортків; будівництва таких споруд у місті Бучач. Також завершено роботи з реконструкції каналізаційних очисних споруд у місті Скалат Тернопільського району та селищі Козова» [61].

Рис. 2.9. Причини формування забруднених стоків [61; 63].

Сформовано з використанням джерел [61; 63].

Результативність проведення регіональної екологічної політики істотним чином залежить від використання інструментів фінансового регулювання захисту довкілля Тернопільського регіону у 2019 році (рис. 2.10).

Практика реалізації екологічної політики в Тернопільському регіоні свідчить про використання такого інструменту як «системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції». Це є вкрай значимим, оскільки «близько 9,8 тис. га лісів колишніх сільгоспдприємств не передані в користування, що призводить до низки порушень вимог природоохоронного та лісового законодавства України. Стан охорони цих лісів вкрай незадовільний...Основною причиною зволікання із завершенням передачі лісів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств є незадовільне фінансування цих робіт, в першу чергу на

виготовлення державних актів на право постійного користування землею» [63].

Результати використання інструментів фінансового регулювання захисту довкілля Тернопільського регіону в процесі проведення регіональної екологічної політики у 2019 році	
<p>Кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та обласного бюджету на загальну суму 2622,419 тис. гривень були спрямовані на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану русла річки Іква та водоподаючого каналу на території Великоклинівецької сільської ради Кременецького району Тернопільської області – 565,114 тис. гривень; - відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану русла річки Іква та водоподаючого каналу на території Дунайвської сільської ради Кременецького району Тернопільської області – 932,012 тис. гривень; - капітальний ремонт по розчистці р. Бариш з метою ліквідації підтоплення присадибних ділянок частини с. Порохова Бучацького району Тернопільської області – 542,347 тис. гривень; - капітальний ремонт по розчистці р. Вільховець для покращення гідрологічного режиму та санітарного стану річки на землях Трибухівської сільської ради Бучацького району Тернопільської області – 288,676 тис. гривень; - капітальний ремонт по розчистці річки Коропець в межах с. Кальне Козівського району Тернопільської області – 294,270 тис. гривень 	

Рис. 2.10. Результати використання інструментів фінансового регулювання захисту довкілля Тернопільського регіону в процесі проведення регіональної екологічної політики у 2019 році [63].

Сформовано з використанням джерела [63]

Дозвільна діяльність охоплює сферу поводження з відходами. З цією метою «на території Тернопільського регіону у 2019-2020 роках здійснювали ліцензовану діяльність щодо поводження з небезпечними відходами та здійснювали їх збір і зберігання з наступною відправкою в місця утилізації такі підприємства: МП „Альфа” Бучацький район, смт. Золотий Потік (збирання, зберігання відходів, що містять як складові або забруднювачі ртуть, сполуки ртуті (у т.ч. відпрацьовані люмінесцентні лампи та прилади)); МПП „Фортуна” Тербовлянський район, с. Золотники (збирання, зберігання відпрацьованих батарей свинцевих акумуляторів, несортованих відпрацьованих батарей за винятком сумішей батарей, наведених у Зеленому переліку відходів, відходів батарей, не визначених у Зеленому переліку відходів, які містять сполуки, наведені у дод. 2 до Положення (3), в кількості, що перетворює їх у небезпечні);

ПП „Екоцентр Плюс” м. Тернопіль, вул. Бродівська, 59 (збирання, зберігання ртуті, сполук ртуті)» [61].

У частині поводження з відходами Тернопільського регіону неналежним є використання в рамках регіональної екологічної політики такого інструменту як паспортизація (рис. 2.11).

«Відповідно до Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360, до реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів внесено 23 об'єкти, протягом 2019 року не внесено жодного підприємства. Протягом 2020 року до реєстру внесено два підприємства. Реєстр місць видалення відходів ведеться згідно із Порядком ведення реєстру місць видалення відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1216. Так, наприклад, у 2019 році до даного реєстру було внесено 16 паспортів місць видалення відходів. Станом на 01.01.2020 та на 01.01.2021 року було погоджено паспорти та включено до реєстру місць видалення відходів області 109 та 111 місць видалення відходів відповідно» [61].

«На території області мають ліцензії на поводження з небезпечними відходами та здійснюють їх збір з наступною відправкою в місця утилізації:

- Приватне підприємство „Мале підприємство „Альфа” (МП „Альфа”) (збирання, зберігання відходів, що містять як складові або забруднювачі ртуть, сполуки ртуті (у т.ч. відпрацьовані люмінесцентні лампи та прилади));
- МПП „Фортуна” (збирання, зберігання відпрацьованих батарей свинцевих акумуляторів, несорттованих відпрацьованих батарей за винятком сумішей батарей, наведених у Зеленому переліку відходів, відходів батарей, не визначених у Зеленому переліку відходів, які містять сполуки, наведені у дод. 2 до Положення (3), в кількості, що перетворює їх у небезпечні);
- ПП „Екоцентр плюс” (збирання, зберігання ртуті, сполук ртуті)» [61].

«Для видалення побутових відходів із 1022 населених пунктів області існує 740 сміттєзвалищ. Деякі сміттєзвалища обслуговують 2-3 населених пункти. Станом на 1.01.2021 року в області паспортизовано 111 сміттєзвалищ. Питання щодо виділення коштів на виготовлення паспортів місць видалення відходів органами місцевого самоврядування інших населених пунктів області не вирішується» [61].

Рис. 2.11. Інформаційні дані щодо причин неналежного поводження з відходами Тернопільського регіону [61].

Сформовано з використанням джерела [61]

«У системі чинного інструментарію регіональної екологічної політики важливе місце відводиться адаптації законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища до законодавства Європейського Союзу. У цьому контексті можемо стверджувати, що органами державної влади прийнято ряд нормативно-правових документів на загальнодержавному та місцевому рівнях, якими визначено ряд завдань у сфері збереження довкілля. Одним із

завдань цих документів є визначення, створення і збереження пріоритетних природоохоронних територій, формування екологічної мережі, збереження природних оселищ і видів природної флори та фауни, які мають важливе значення для суспільства на території державчленів Європейського співтовариства» [63].

Поряд із цим, процесу розвитку мережі заповідних територій та об'єктів Тернопільської області, здійснюваному в рамках реалізації регіональної екологічної політики, притаманні такі проблеми (рис. 2.12).

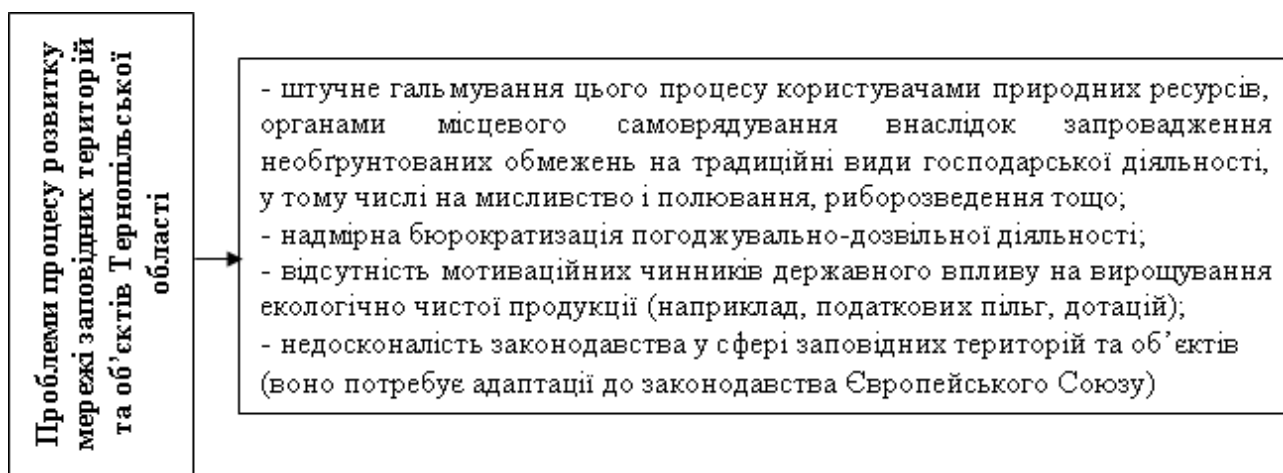

Рис. 2.12. Проблеми процесу розвитку мережі заповідних територій та об'єктів Тернопільської області [63].

Сформовано з використанням джерела [63]

Належна реалізація регіональної екологічної політики та дієве використання її інструментів вимагає відповідного інформаційно-комунікаційного супроводу.

2.3. Аналіз інформаційно-комунікаційного супроводу реалізації регіональної екологічної політики

Інформаційно-комунікаційний супровід реалізації регіональної екологічної політики є важливим елементом формування її модернізованого варіанту. Для здійснення такого супроводу сформовано відповідні організаційні основи.

Так, Положенням про сектор організаційно-аналітичної діяльності, документування, контролю та забезпечення діяльності Державної екологічної інспекції у Тернопільській області визначено, що він є її структурним

підрозділом (див. додаток В).

Основні завдання сектору представлені 46 позиціями, окремі з яких наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Завдання сектору організаційно-аналітичної діяльності, документування, контролю та забезпечення діяльності Держекоінспекції у Тернопільській області, що стосуються його інформаційної роботи з громадськістю [65].

Завдання сектору
1
1. Здійснення організаційно-аналітичного забезпечення діяльності Держекоінспекції та її структурних підрозділів.
2. Участь у підготовці Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища у Тернопільській області.
3. Організаційно-аналітичне та інформаційне забезпечення взаємодії Держекоінспекції з Держекоінспекцією України, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.
4. Забезпечення постійного, прозорого та всебічного висвітлення поточної діяльності Держекоінспекції та її структурних підрозділів на офіційному веб-сайті Держекоінспекції та у соціальних мережах.
5. Приймання, реєстрація, зберігання та упорядкування документів звернень громадян та депутатських звернень і запитів згідно Інструкції з діловодства.
6. Забезпечення зв'язків Держекоінспекції з громадськістю і засобами масової інформації.

Примітка. Сформовано на основі додатку В та джерела [65]

Для виконання завдання щодо інформування населення про стан навколишнього природного середовища на території області у структурі Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації створено відділ екомережі, природних ресурсів, екомоніторингу та зв'язків з громадськістю.

Важливим інструментом інформування населення про стан навколишнього природного середовища на території Тернопільського регіону, зокрема, і реалізації регіональної екологічної політики, загалом, є Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області. Вона розміщується на сайті Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації (ecoternopil.gov.ua).

Про інформаційно-комунікаційну співпрацю в процесі підготовки Регіональної доповіді і, відповідно, аналізу стану реалізації екологічної політики в Тернопільському регіоні свідчить те, що для підготовки доповіді Управлінням екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА використані матеріали, надані різними суб'єктами екологічного управління регіону (рис. 2.13).

Інформаційні джерела підготовки Регіональної доповіді і, відповідно, аналізу стану реалізації екологічної політики в Тернопільському регіоні

Інформаційні матеріали надані:

- державними органами (наприклад, Державною екологічною інспекцією у Тернопільській області; Головним управлінням Держгеокадастру у Тернопільській області; Регіональним офісом водних ресурсів у Тернопільській області; Тернопільським обласним управлінням лісового та мисливського господарства; Тернопільським обласним центром з гідрометеорології; Головним управлінням статистики у Тернопільській області та ін.);
- державними організаціями (наприклад, природним заповідником «Медобори»; Національним природним парком «Кременецькі гори»; Кременецьким ботанічним садом загальнодержавного значення та ін.);
- громадськими організаціями;
- вищими навчальними закладами області;
- підприємствами і організаціями Тернопільського регіону

Рис. 2.14. Інформаційні джерела підготовки Регіональної доповіді і, відповідно, аналізу стану реалізації екологічної політики в Тернопільському регіоні [63].

Сформовано автором з використанням джерела [63]

Для ґрунтовнішого інформаційного наповнення Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області в області ведуться реєстри об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів.

Крім регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області на веб-сторінці управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА у доступній електронній формі розміщені такі інформаційні матеріали (джерела) (рис. 2.15).

Інформаційні матеріали, розміщені на веб-сторінці Управління

- екологічний паспорт Тернопільської області;
- програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки;
- реєстри територій та об'єктів природно-заповідного фонду в розрізі адміністративних одиниць і переліки перспективних для заповідання природних комплексів та об'єктів; переліки видів флори і фауни, що підлягають особливій охороні згідно з національним законодавством та міжнародними актами;
- щорічні звіти про виконання Загальнодержавної програми формування екологічної мережі, про зміни у мережі природно-заповідного фонду;
- інформація у сфері дозвільної діяльності, з питань оцінки впливу на довкілля;
- консультації з громадськістю;
- інша оперативна інформація екологічного характеру.

Рис. 2.15. Інформаційні матеріали, розміщені на веб-сторінці Управління [64].

Сформовано автором з використанням джерела [64].

У цілому протягом 2018-2020 років на сайті Управління було розміщено майже дві тисячі публікацій (інформації та статті) екологічного характеру. «Управлінням сформовано перелік інтернет-видань області, проведено моніторинг засобів масової інформації на предмет розміщення публікацій екологічного характеру...» [63].

З метою підвищення ефективності роботи Державної екологічної інспекції у Тернопільській області зі зверненнями громадян, об'єктивно та вчасного їх розгляду згідно з вимогами законодавства України затверджено Порядок роботи телефонної «гарячої лінії» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області (див. додаток Д).

Порядок прийому, реєстрації і розгляду звернень, що надійшли на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області передбачає наступне (рис. 2.16).

<p>Порядок визначає організацію роботи телефонної «гарячої лінії» Інспекції, механізми прийому, реєстрації, оперативного розгляду та надання відповідей на звернення, які надходять на телефонну «гарячу лінію».</p> <p>Функціонування телефонної «гарячої лінії» здійснюється з метою встановлення додаткових гарантій права громадян на звернення з питань, що належать до компетенції Інспекції, підвищення довіри громадян до Інспекції, а також для прийому повідомлень про факти невиконання службових обов'язків, перевищення службових повноважень посадовими особами Держекоінспекції.</p> <p>Порядок передбачає таке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - по-перше, звернення, в яких порушено питання довідкового та консульта-тивного характеру, а також ті, які не потребують додаткового вивчення, розглядаються безпосередньо при зверненні шляхом надання консультацій; - по-друге, якщо питання, з якими звернувся громадянин, не належать до компетенції Інспекції, посадова особа, яка здійснює прийом телефонного звернення, пояснює громадянину, до якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування, підприємства, організації чи установи доцільно звернутися, і за можливості надає адресу, номер телефону; - по-третє, у разі якщо факти та обставини, викладені у зверненні, вимагають додаткового вивчення, посадова особа має право рекомендувати звернутися до Інспекції з письмовим зверненням у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян»; - по-четверте, усі звернення, що потребують додаткового вивчення і відповідь на які не може бути надана по телефону, реєструються в день їх надходження у журналі обліку звернень громадян, що надійшли на телефонну «гарячу лінію», та на кожне звернення заповнюється реєстраційна картка звернення на телефонну «гарячу лінію».
--

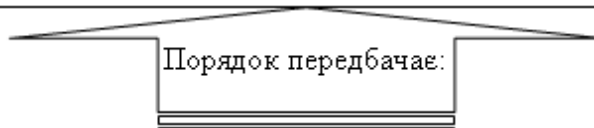

Рис. 2.16. Зміст Порядку прийому, реєстрації і розгляду звернень, що надійшли на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області [65].

Структурне представлення Журналу обліку звернень громадян, що надійшли на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області, наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Структурне представлення Журналу обліку звернень громадян, що надійшли на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області [65].

Дата	Вхідний №	Прізвище, ім'я, по-батькові	Проблемний регіон	Проблемне питання	Автор резолюції	Зміст резолюції керівника	Відповідальні виконавці	Термін виконання	Інформація про виконання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
.....									
Резюмування щодо проблемних питань:									
За інформацією Держекоінспекції у Тернопільській області, яка стосується звернень громадян, картина щодо тематики звернень впродовж 2016-2020 років виглядала наступним чином: законність порізки зелених насаджень; влаштування незаконних сміттєзвалищ; питання законності використання земельних ділянок; дотримання норм законів, щодо використання водних об'єктів; видобуток корисних копалин; незаконне будівництво.									
Також у зверненнях порушувались питання щодо: будівництва кар'єру; роботи котелень на твердому паливі-торфі; забруднення довкілля відходами; забруднення атмосферного повітря; утримання в належному стані вулиці; скарга на посадову особу.									

Примітка. Сформовано на основі джерела [65].

Структуру реєстраційної картки звернення на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області подано в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Реєстраційна картка звернення на телефонну «гарячу лінію» Державної екологічної інспекції у Тернопільській області [65].

Кореспондент	Адреса кореспондента	Звернення
Дата надходження кореспонденції		Реєстраційний номер
Категорія заявника		Соціальний стан
-		-
Проблемний регіон		
Проблемне питання		
Короткий зміст		
Термін виконання:		

Примітка. Сформовано на основі джерела [65].

Інформаційно-комунікаційний супровід реалізації регіональної екологічної політики відображається у проведенні Управлінням екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА консультацій з громадськістю (див. додаток Ж).

Проведений аналіз інформаційно-комунікаційного супроводу реалізації регіональної екологічної політики показав, що він опирається, в основному, на регламенти.

Поряд із цим, цей процес потребує вдосконалення, передусім, з огляду на необхідність забезпечення сталого розвитку Тернопільського регіону. Ключовим завданням вдосконалення здійснення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію у сучасних умовах має бути розширення спектру інструментів екологічної політики та механізмів, що сприяють зеленому інклюзивному зростанню. Розробка портфелю дієвих функціональних інструментів екологічної політики, які охоплювали б як механізми контрольного типу, так і ринкові інструменти, допоможе Тернопільському регіону досягти цілей охорони довкілля, сталого зростання і створить стимули для вирішення пріоритетних еколого-економічних та соціально-екологічних проблем Тернопільської області та її районів (Кременецького, Тернопільського і Чортківського).

Висновки до розділу 2

1. Організаційно-функціональні основи реалізації регіональної екологічної політики реалізуються у практичній діяльності через відповідну систему, яку в розрізі її елементного складу проаналізовано в роботі. Недосконалість цієї системи зумовлена: несталістю і недовершеністю законодавчих актів; недосконалістю функціонального навантаження різних суб'єктів.

2. Екологічна політика Тернопільського регіону є складовою загальнодержавної екологічної політики. Відповідно, чинний інструментарій регіональної екологічної політики ідентичний інструментарію загальнодержавної екологічної політики, однак, залежить від функціонального і завданнєвого навантаження суб'єктів екологічного управління регіонального рівня. У

контексті цього автор здійснив оцінку використання інструментів: технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки; інформування громадськості.

3. Інформаційно-комунікаційний супровід реалізації регіональної екологічної політики є важливим елементом формування її модернізованого варіанту. Найвагоміше функціональне навантаження щодо нього виконують Державна екологічна інспекція у Тернопільській області і управління і Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. Воно розкривається через: забезпечення роботи громадських рад при цих органах; організацію цими органами роботи телефонних «гарячих ліній» і проведення консультацій з громадськістю; створення сайтів цих державних органів і розміщення на них екологічного паспорту Тернопільської області; програмних документів тощо.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЇЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ

3.1. Шляхи вдосконалення системи управління реалізацією регіональної екологічної політики та модернізацією її інструментарію

Питання вдосконалення системи управління реалізацією регіональної екологічної політики та модернізацією її інструментарію, передусім, пов'язане із управлінням розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості, збалансованості. Досягнення «сталості» у такому розвитку значною мірою визначається екологізацією, «зеленим ростом» економіки.

Вдосконалення управління розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості повинно здійснюватись через систему екологічного управління регіоном і його розвитком. Під вдосконаленою системою такого управління розуміємо цілеспрямовану діяльність організацій публічного сектора економіки, яка є синтезом взаємоузгодження інтересів і дій місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості з метою забезпечення збалансованого розвитку регіону і вирішення його проблем економічного, соціального, екологічного характеру.

Компонентний склад вдосконаленої системи екологічного управління Тернопільським регіоном презентує рис. К додатку К.

«...на думку експертів ООН екологічні та громадські основи сталого розвитку повинні бути зрівняні в правах з економічними... Існують переконливі економічні та соціальні аргументи на користь інвестування 2% світового ВВП в „озеленення” десяти найважливіших секторів економіки для того, щоб змінити сам характер розвитку та направити потоки державного і приватного капіталу на зменшення викидів вуглецю та ефективне використання ресурсів. Такі трансформації здатні стимулювати економічну активність, як мінімум, так само, як звичайні інвестиційні стратегії, однак при зниженому ризику виникнення криз та потрясінь, що характерні для існуючої моделі розвитку. Крім того, вони сприятимуть інвестиційно-інноваційній активності суб'єктів господарювання щодо охорони довкілля, яка сьогодні є низькою, і утвердять пріоритет захисту довкілля на макро-, мезо- і мікрорівнях, що сьогодні здійснюється неналежно» [42].

Так, екологічна складова процесу забезпечення розвитку Тернопільського регіону на засадах сталості повинна передбачати можливість управління екологічним ризиком і опиратись на такі принципові положення (рис. 3.1).

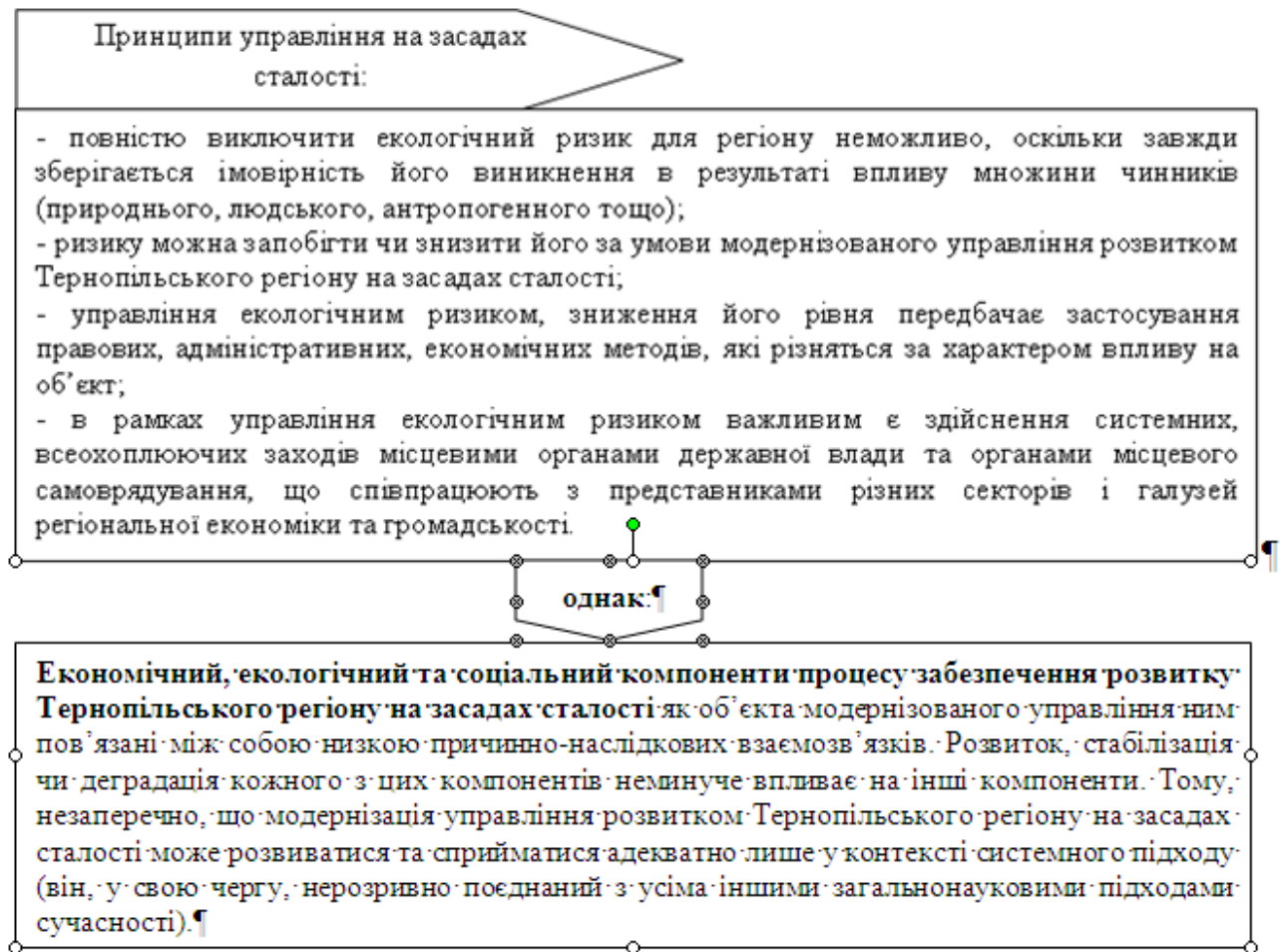

Рис. 3.1. Принципи управління Тернопільським регіоном на засадах сталості (в контексті екологічної та інших складових)

Сформовано самостійно

Приміром, «нормативно-правові умови для секторальної децентралізації на першому етапі реформи було закладено Законом «Про альтернативні джерела енергії» №514-VIII (від 2015 р.), який дозволив домогосподарствам продавати надлишок електроенергії, що була згенерована за допомогою домогосподарств (наприклад, за допомогою сонячних електростанцій). Окремим напрямком державної підтримки енергоефективності стала підтримка проектів у сфері енергоефективності за допомогою Фонду енергоефективності, а також у рамках конкурсу Державного фонду регіонального розвитку, до участі у якому заявки

можуть подавати ОТГ. Додаткові фінансові стимули у цьому контексті почала надавати місцева влада» [21].

«В умовах високих цін на енергоносії в місцевих бюджетах залишається обмаль коштів для інвестування у заходи енергозбереження, що потребують капіталовкладень, проте відшкодовуються вже у середньостроковій перспективі. За таких обставин органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати свої зусилля у рамках проектів міжнародної технічної допомоги, які надають підтримку у створенні інтегрованих систем енергетичного менеджменту в громадах» [67].

Доповнюючи інформаційні дані рис. К (див. додаток К) щодо методів та інструментів модернізованого управління, вкажемо на те, що сьогодні акценти переміщуються на використання соціальних методів впливу (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Доцільні для застосування у практичній площині методи модернізованого управління розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості

Про актуальність використання в процесі модернізованого управління збалансованим розвитком Тернопільського регіону соціальних методів свідчить теза, подана у науковій праці Л.Кривенко, яка відмічає, що «...недостатньо уваги приділяється ролі соціальних інструментів забезпечення збалансованого розвитку. Як вказує дослідниця, цим інструментам має відводитися провідне місце поряд з іншими, адже вони орієнтовані на підвищення екологічної культури і досягнення суспільного консенсусу щодо питань природокористування, та можуть бути представлені інструментами морально-етичного впливу й переконання, до яких відносять освіту і виховання, доступність інформації, суспільний тиск, переговорні процеси й добровільні екологічні погодження, доповнюючи цим самим адміністративно-контрольні, правові та економічні інструменти» [29].

Загалом же, «...механізми і методи реалізації державної політики в сфері охорони довкілля мають поступово трансформуватися за змістом від виконання карально-забороняючих функцій на заохочувально-підтримуючі» [2].

Отже, вдосконалене управління регіональним розвитком на засадах сталості дозволить:

- чітко спрямувати і синхронізувати діяльність організацій публічного сектора економіки у вирішенні економічних, соціально і екологічних проблем Тернопільського регіону і покласти в основу розв'язання цих проблем принципи цілеспрямованості, гнучкості, адаптивності, адресності, синергічного ефекту;

- активно залучати громадськість до забезпечення розвитку Тернопільського регіону на засадах сталості і вирішення його проблем економічного, соціального і екологічного характеру;

- взаємоузгодити інтереси органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, громадськості. Як зазначено у літературному джерелі [2], «...визнання рівноправності держави, бізнесу та громадськості у вирішенні екологічних питань породжує нову стратегію суспільного діалогу, в якому всі ці три учасники мають однакові права та обов'язки щодо захисту навколишнього середовища. Концепція корпоративної соціальної відповідальності, що набуває стрімкого поширення в Україні,

зміщує акценти з виключно економічних завдань підприємництва на соціально-економічні та екологічні» [2].

Отже, вдосконалення системи екологічного управління Тернопільського регіону «...має відбуватися контекстно, узгоджено, синхронно з проведенням реформи адміністративно-територіального устрою та міжбюджетних відносин, а також змінам у нормативно-правовому забезпеченні щодо імплементації основних вимог екологічного права ЄС в екологічне законодавство України та її регіонів» [2].

3.2. Напрями модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію

Умови ринкової економіки вимагають модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію.

«У інституційно-розвиненому суспільстві інституції виступають механізмами, які забезпечують рівність інтересів усіх учасників ринку або членів суспільства, і, перш за все, охоплюють законодавство та інститути, що забезпечують виконання встановлених правил і норм у певній сфері діяльності. Під державними інституціями розуміють сукупність норм та правил в будь-якій сфері суспільних відносин, систему органів законодавчої і виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, які забезпечують контроль за їх дотриманням» [8].

Значимість модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію обґрунтовується такими тенденціями: «...трансформацією ринкових відносин і проведенням перетворень; удосконаленням нормативно-правової бази охорони довкілля; розвитком економічної системи та її елементів (приміром, зміна відносин власності та ін); зміною способу організації суспільного виробництва (наприклад, розвиток корпоративного управління, посилення ролі економічних методів регулювання природоохорони); проведенням структурної та інвестиційної політик; підвищенням рівня екологічної свідомості суспільства (наприклад,

усвідомленням екологічної кризи в державі та її регіонах); удосконаленням механізмів зовнішньоекономічних зв'язків у сфері захисту довкілля» [30].

Нерозвиненість інститутів ринкової інфраструктури сприяє збереженню інституціонального вакууму, що вимагає посилення державного регулювання екологічної сфери на різних рівнях через проведення екологічної політики» [8].

«Зарубіжний досвід показує, що процес взаємопроникнення і створення єдиного інституціонального середовища йде як знизу догори, так і навпаки, до глобальних параметрів екологічного розвитку, створюючи передумови стійкого розвитку. Тому функціонування екологічної сфери повинно супроводжуватися інституціональним регулюванням природоохоронної діяльності з боку інституцій ринкової інфраструктури (кредитних установ, страхових компаній, аудиторських фірм, екологічних фондів, фірми, що здійснюють підготовку дозволів на викиди і скиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря і водні об'єкти, аутсорсингових фірм, лізингових структур тощо)» [30].

На сьогодні інституційна структура економіки України не сформована як єдина цілісна система. Інституціональне регулювання екологічної сфери з боку інституцій ринкової інфраструктури є нерозвиненим, а тому жодним чином не впливає на процеси екологізації економіки. Через це важливим питанням є проведення трансформації інституційних основ такої екологізації. Як вказано у літературному джерелі [7], «...будь-які перетворення суспільства мають супроводжуватися формуванням відповідного інституціонального середовища з обов'язковим та цілеспрямованим урахуванням екологічного чинника в економічній діяльності, процесах, рішеннях, відносинах на основі здійснення нововведень у сфері інституційного будівництва і функціонування механізмів екологізації економіки... необхідне створення такої системи інститутів, яка спонукає до... впровадження екологічних інновацій, екомаркетингу, екоменеджменту, підвищення ефективності природокористування та ресурсно-екологічної безпеки, екологічно орієнтованої структурної перебудови» [7].

Доцільними, на нашу думку, напрямами модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію повинні стати наступні (табл. Л додатку Л).

Приміром, «з метою досягнення максимального рівня економічної ефективності, на сучасному етапі фінансове забезпечення проєктів енергозбереження має реалізовуватись в комплексі з іншими елементами системи управління» [46]. (рис. 3.3).

- «1) правове регулювання: ратифікація та врахування в національних законодавчих актах міжнародних угод з енергозбереження та охорони довкілля, створення правових засад відповідальності за нерациональне використання енергоресурсів;
- 2) адміністративне управління: формування державної енергозберігаючої політики та стратегії її реалізації з врахуванням екологічного фактора; обмеження монополізму в енергетичному секторі; проведення державної експертизи з енергозбереження;
- 3) розвиток інфраструктури енергозбереження: органи державної влади різних рівнів, інжинірингові й консалтингові фірми з енергозбереження та впровадження нетрадиційних джерел енергопостачання, виробничі та торгівельно-закупівельні організації енергоефективного обладнання та енергозберігаючих технологій;
- 4) економічні інструменти: право власності на володіння й використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР); ринкові права на викиди та ліміти на використання ПЕР;
- 5) фіскальні інструменти: пільгові податки на інвестиції в енергозбереження; прискорена амортизація енергозберігаючого обладнання;
- 6) система платежів: за використання ПЕР, забруднення довкілля, адміністративні штрафи;
- 7) фінансові інструменти: субсидії, гранти, займи, кредити, держзамовлення, енергетичне страхування, лізингові схеми;
- 8) цінові інструменти: ціноутворення з врахуванням екологічного фактора, програми управління попитом, лібералізація енергетичного ризику;
- 9) інструменти соціальної дії: викладання в навчальних закладах спеціальних дисциплін з енергозбереження та раціонального використання довкілля, підготовка висококваліфікованих кадрів з енергозбереження; формування відповідного рівня культури й свідомості населення в галузі енергозбереження;
- 10) інструменти управління інформацією: формування попиту на енергозберігаючі технології з врахуванням екологічного фактору; інформування населення про виконавців та послуги енергозбереження, що надаються; своєчасне інформування суб'єктів господарської діяльності про наукові досягнення в енергозбереженні та можливості їх практичної реалізації» [46].

Рис. 3.3. Методи забезпечення реалізації проєктів з енергозбереження [46].

Сформовано з використанням джерела [46].

Модернізовані напрями відкриють можливості для дослідження з позицій ефективності процесів взаємодії суб'єктів екологічного управління регіону,

суб'єктів господарювання, споживачів екологічних послуг і благ у процесі екологізації економіки, сприятимуть формуванню дієвої системи інститутів (державної служби, еколога орієнтованого підприємництва) в екологічній сфері регіону. За допомогою модернізованого інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію можливо буде отримати новий зріз вимірювання ефективності у екологічній сфері.

Формування інститутів реалізації регіональної екологічної політики (громадських і приватних інститутів) та їх дієве функціонування в нових умовах повинно відбуватись цілеспрямовано на основі державної підтримки.

Модернізація інструментарію екологічної політики Тернопільського регіону та реалізовані інституційні трансформації сприятимуть зміні економічних, соціальних та інших суспільних відносин в напрямі їх синхронізації, а поведінки суб'єктів господарювання та населення регіону в напрямі екологізації.

Висновки до розділу 3

1. Автор вважає, що досягнення «сталості» у розвитку Тернопільського регіону визначається правильністю розвитку економіки (її екологізацією, «зеленим ростом»). Отже, модернізація управління розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості повинна здійснюватись через відповідну систему і її компонентний склад. Такою системою повинна стати вдосконалена (модернізована) система екологічного управління регіону, стуктуру якої запропоновано автором.

2. Формування інститутів реалізації регіональної екологічної політики та їх дієве функціонування повинно відбуватись цілеспрямовано на основі державної підтримки і координації з боку держави при створенні громадських і приватних інститутів, а також охоплювати відповідні напрями.

Доцільні напрями модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію та інструменти, які необхідно використовувати в рамках цих напрямів, подано у роботі.

Висновки

1. З огляду на проведення реформи з децентралізації управління питання використання і модернізації механізмів та інструментів здійснення регіональної екологічної політики є надзвичайно актуальними. Чинна в Україні система організації влади на місцевому рівні не відповідає загальноприйнятим європейським принципам, закладеним в Європейській хартії місцевого самоврядування. Тому, сьогодні актуальним є проведення масштабних реформ щодо організації територіального управління та місцевих інститутів влади. Зміст цих реформ полягає, зокрема, у впровадженні дієвих модернізованих механізмів та інструментів реалізації екологічної політики на рівні регіонів.

2. Успішність застосування інструментарію регіональної екополітики залежить від різних факторів (передусім, нормативно-правової бази, системи державного нагляду (контролю) за дотриманням екологічного законодавства). Існуюча практика використання інструментарію регіональної екологічної політики свідчить про наявність ряду соціально-екологічних і політичних чинників, що ускладнюють застосування економічних важелів як модернізованих інструментів впливу, зокрема, недосконалість правових основ здійснення регіональної екологічної політики. Через це: економічні інструменти впливу не в змозі зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів; економічні інструменти, використовувані в процесі реалізації регіональної екологічної політики недостатньо оперативно реагують на динаміку економічних й екологічних процесів у державі та її регіонах ін.

3. Автор констатує, що організаційно-функціональні основи проведення регіональної екологічної політики реалізуються у практичній діяльності через відповідну систему. У роботі наведене авторське визначення організаційно-функціональної системи проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію і проаналізовано цю систему за її елементами.

4. Чинна система проведення регіональної екологічної політики та модернізації її інструментарію є недосконалими. Це, на думку автора,

зумовлено: несталістю і недовершеністю законодавчих актів; нечіткістю функцій щодо захисту довкілля, які покладені на різних суб'єктів, що призводить до відсутності деяких функцій, з одного боку, і їх дублювання з функціями центрального рівня, з іншого тощо.

5. У роботі стверджується, що екологічна політика Тернопільського регіону є складовою загальнодержавної екологічної політики. Відповідно, чинний інструментарій регіональної екологічної політики ідентичний інструментарію загальнодержавної екологічної політики, однак, залежить від функціонального і завданнєвого навантаження суб'єктів екологічного управління регіонального рівня. Така специфіка використання інструментарію регіональної екологічної політики відображена через проведення у роботі оцінки використання інструментів: технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки; інформування громадськості; системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції; адаптації законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища до законодавства Європейського Союзу; комплексний моніторинг стану довкілля і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

6. Автор переконаний, що інформаційно-комунікаційний супровід реалізації регіональної екологічної політики є важливим елементом формування її модернізованого варіанту. Для здійснення такого супроводу сформовано відповідні організаційні основи. Найвагоміше функціональне навантаження щодо інформаційно-комунікаційного супроводу виконують Державна екологічна інспекція у Тернопільській області і управління і Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. Воно розкривається через: забезпечення роботи громадських рад при цих органах; організацію цими органами роботи телефонних «гарячих ліній» і проведення консультацій з громадськістю; формування Регіональної доповіді про стан навколишнього природного

середовища в Тернопільській області; створення сайтів цих державних органів і розміщення на них екологічного паспорту Тернопільської області; програмних документів тощо.

7. Стверджуючи, що вдосконалення системи екологічного управління регіону, передусім, пов'язане із модернізацією управління розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості, – автор вважає, що досягнення «сталості» у розвитку Тернопільського регіону, своє чергою, значною мірою визначається правильністю розвитку економіки (її екологізацією, «зеленим ростом»). Отже, модернізація управління розвитком Тернопільського регіону на засадах сталості повинна здійснюватись через відповідну систему. Такою системою повинна стати вдосконалена (модернізована) система екологічного управління регіону, структуру якої запропоновано автором.

8. У роботі зазначено, що формування інститутів реалізації регіональної екологічної політики (наприклад, інституту екологічного підприємництва) та їх дієве функціонування (приміром, інституту державної служби) повинно відбуватись цілеспрямовано на основі державної підтримки і координації з боку держави при паралельному створенні громадських і приватних інститутів, а також охоплювати відповідні напрями. Доцільні напрями модернізації інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію та інструменти, які необхідно використовувати в рамках цих напрямів, подано у кваліфікаційній роботі.

Список використаних джерел

1. Алимов О. Системна модернізація механізмів реалізації регіональної екологічної політики. О. Алимов, І. Драган. Економіка природокористування і охорони довкілля. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. С. 54-62.
2. Андрієнко М.В., Шако В.С. Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/12.pdf
3. Вовканич С. Й. Ідеологічні засади державотворення в системі стратегізації регіональної політики, національної економіки та безпеки України. Регіональна економіка. 2014. № 4. С. 7-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_4_3
4. Стратегічна екологічна оцінка як інструмент екологічного управління. Вектори інноваційного розвитку освіти, науки і бізнесу в умовах глобальних змін : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль, 25 травня 2021 р.].
5. Гульовська І.О. модернізація інструментарію регіональної екологічної політики через її інституціоналізацію. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки» (Тернопіль, 15 травня 2021 року).
6. Гульовська І.О. Вдосконалення регіональної екологічної політики та модернізація її інструментарію. VI Науково-практична конференція студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (Тернопіль, ЗУНУ 28 жовтня 2021 року).
7. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 455 с.
8. Екологічний менеджмент. Н.М.Кривокульська. Тернопіль, ТНЕУ, 2013. 214с.

9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відповід. ред.) та ін. К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. 864с.
10. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління. наук.-ред. колегія: В.М.Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
11. Загорський В. С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_210_ZahorskyyVS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_210_ZahorskyyVS.pdf)
12. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» № 2707-ХІІ від 16.10.1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2707-12.34>.
13. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» №1264-ХІІ від 25.06.1991 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
14. Законодавчі засади громадського екологічного управління / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. Київ: Либідь, 2004. 432 с. URL: http://pidruchniki.com/14350120/ekologiya/zakonodavchi_zasadi_gromadskogo_ekologichnogo_upravlinnya.
15. Земельний кодекс України: закон України № 2768 III від 25 жовт. 200 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768.14>
16. Іванова Т.В. Екологічна модернізація економіки регіону. URL: [er.nau.edu.ua › bitstream › NAU ›](http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/)
17. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем: монографія / М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін. / за наук. ред. акад. НААН України М.А. Хвесика / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». К.: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2013. 487 с.
18. Калашникова Н.А. Рефлексивная модернизация: концепт и стиль мышления. Вестник ВолГУ. Серия 7: Философия. Социология и социальные технологии. 2012. №3(18) С. 6-12.

19. Карташов Є.Г. Взаємодія органів влади, бізнесу та територіальних громад в системі публічного управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем // Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 1. С. 109-114.
20. Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів в Україні: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління”. URL: referatu.com.ua/referats/7569/159577/?page=1
21. Кіцул Ю. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 200 с.
22. Кодекс України про надра: Кодекс № 132/94 ВР від 27 лип. 1994 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/132/94_%D0%B2%D1%808
23. Кодекс цивільного захисту України: закон України № 5403/VI від 2 жовт. 2012 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403_17
24. Конституція (Основний Закон) України: закон України № 254к/96 ВР від 28 черв. 1996 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
25. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні URL: <https://menr.gov.ua/content/koncepciya-reformuvannya-sistemi-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-u-sferi-ohoroni-navkolishnogo-seredovishcha-v-ukraini.html>
26. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації). НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів : [б. в.], 2007. 336 с.
27. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в Україні та механізми її реалізації. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2012. 72 с.
28. Крайнюков О.М., Некос А.Н. Моніторинг довкілля (Моніторинг нафтогазоносних територій). Харків: Фоліо, 2015. 204 с.
29. Кривенко Л. В. Соціально-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку // Механізм регулювання економіки. 2011. № 2. С. 33-37.
30. Кривокульська Н.М. Організація управління і регулювання природоохоронної діяльності: Дисертація та здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук: 08.02.03. Тернопіль, 2006. 204с.

31. Кривокульська Н.М. Моніторинг екологічних ризиків і загроз, пов'язаних зі структурною трансформацією економіки регіону (Тернопільської області). Формування ринкових відносин в Україні. 2014. № 4. С. 167-172.
32. Крупник А. С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України // Ефективність державного управління: Зб. наук. праць ЛРІДУ. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 14. С. 146-154.
33. Кулясов И.П. Экологическая модернизация: теория и практики ; ред. Ю. Пахомов. СПб. : НИИХ СПбГУ, 2004 . 154 с.
34. Лісовий кодекс України: закон України № 3404 - IV від 8 лют. 2006 р. Режим доступу: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852)
35. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія / В.В.Мамонова. Х.: Вид во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. 196с.
36. Міщенко В.С. Зміцнення бази екологічного оподаткування в Україні: методологія і практика. //Економіка України. 2016. №3. С. 75-87.
37. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва: дов. / С.В. Берзіна та ін. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 с.
38. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2016. 72 с.
39. Нестерпна легкість сміття: як Рада вирішила проблему відходів в Україні однією поправкою. 24 канал TV. Новини від 11 серпня 2017 р. URL: https://24tv.ua/nesterpna_legkist_smittya_yak_rada_virishila_problemu_vidhodiv_v_ukrayini_odniyeyu_popravkoayu
40. Омаров А.Е. Шляхи вдосконалення політики екологічної безпеки в сучасних умовах. URL: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/doc/5/5_3.pdf
41. Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року. URL: <https://menr.gov.ua/news/29270.html>.
42. Парадигма сталого розвитку URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток#.

43. Паспорти ризику регіонів України за 2014 рік / Міністерство надзвичайних ситуацій України, 2015 р.
44. Патока І.В. Економічні механізми формування місцевої екологічної політики та напрями її реалізації в умовах реформування владних повноважень в Україні. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/156.pdf
45. Підсумковий документ конференції “Як досягти належного екологічного врядування?” (1-2 листоп. 2016, м. Київ). URL: https://mama-86.org/images/attachments/056/Summary_Conclusion_Draft_Last_UA.pdf.
46. Полуянов В.П., Головчанська М.А. Фінансове забезпечення проектів з енергозбереження на підприємствах житлово-комунального господарства України. URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/5337/20.pdf?sequence=1>
47. Право Європейського Союзу [Текст] : учебник / под. ред. А. Я. Капустина. М. : Юрайт, 2013. 387 с.
48. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П.Гетьман, А.К.Соколова, Г.В.Анісімова та ін. Х.: Право, 2014. 784с.
49. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2009/2/14>
50. Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки: затверджена Рішенням Тернопільської обласної ради від 18 вересня 2014 року № 1778 (зі змінами).
51. Програма розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року: затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 12 листопада 2013 року №1541 (зі змінами). URL: <http://te-rada.org/?id=300>
52. Програма розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки: затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 10 травня 2017 року № 538 (зі змінами). URL: <http://te-rada.org/?id=300>
53. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у

тому числі на місцевому рівні: Закон України від 16.10.2012р. №5456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5456-17>

54. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=ru>

55. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21.12.2010р. № 2818-VI / Офіційний вісник України. 2011. № 3.

56. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015р. №156-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

57. Про інформацію: Закон України від від 02.10.1992 № 2657-XII (Редакція від 25.06.2016р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

58. Про зверення громадян: Закон України від 02.10.1996р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>

59. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 23.05.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>

60. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2059-19>

61. Про стратегічну екологічну оцінку проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2021 рік: Звіт. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2354-19

62. Про право громадян ініціювати розгляд нормативних документів органами влади та місцевого самоврядування : проект Закону України від 22 лип. 2014р. №4346а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4346%E0&skl=8.

63. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2019 році. URL: http://ecoternopil.gov.ua/images/Stan_dovkillya/dopov2018-st.pdf

64. Сайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації. URL: ecoternopil.gov.ua

65. Сайт Державної екологічної інспекції у Тернопільській області. URL: <http://ekoinspternopil.gov.ua>
66. Семигіна Т. Громадський контроль як механізм попередження порушень у сфері охорони здоров'я. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1181/Semyhina_?jsessionid=E03F40C91998641F7EA36EC18DBC432F?sequence=1
67. Стартувала ініціатива U-LEAD з підтримки енергетичного менеджменту в об'єднаних громадах. Офіційна сторінка реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9615>
68. Стратегія національної безпеки України (введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
69. Стратегія економічної безпеки (регіональний контекст) / Під ред. М.І.Долішного, В.С.Кравціва. Львів, 1999. 243с.
70. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: проект 2017. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
71. Україна: перспективи розвитку / Н.Горшкова, В.Войтенко, О.Мануїлов, С.Бокун. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016. 33с.
72. Шкарупа О.В. Екологічна модернізація соціально-економічного розвитку регіону у світлі суспільних трансформацій: теоретико-методологічні засади. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_3_235_249.pdf
73. Шкарупа О.В. Управління екологічною модернізацією соціально-економічного розвитку регіону. Економічний часопис-XXI. 2015. № 7-8(2). С. 57-60.
74. Шкільняк М.,Кривокульська Н. Діагностика середовища функціонування закладу охорони здоров'я як передумова проведення змін. Соціально-економічні проблеми і держава. 2018. Вип. 2 (19). С. 151-159.
75. Шкільняк М.М., Мельник А.Ф., Желюк Т.Л., Дудкіна Т.М., Попович Т.М. Організація співробітництва територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи". Рекомендації регіонального круглого столу, проведеного

в рамках XI регіональних та муніципальних читань (с. Байківці, 6 грудня 2016 року). URL: <http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/viewFile/739/750>

76. Якушев Д. Сучасні тенденції державної екологічної політики в Україні в контексті концепції сталого розвитку. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_04\(31\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_04(31)/16.pdf)

77. Якушенко Л. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/840>

78. Якушенко Л.М. Щодо напрямків підвищення ефективності виконання загальнодержавних програм у природоохоронній сфері. Інформаційно аналітична довідка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/537/>

79. Ecological economics and sustainable forest management: development and transdisciplinary approach for the Carpathian Mountains / ed. by I. P. Soloviy, W. S. Keeton. Lviv : Ukrainian National Forestry University, Liga Press, 2009. 432p.

80. European Charter of Local Self-government. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036.